

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת חיי שרה

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת חיי שרה

מפתח העניינים

של"ה הקדוש / 'לספוד לשרה ולבכותה' / מנעשה על הגר"ש סלאנט זצ"ל / בפרשה זו נרמזו ענין הגוף והנשמה ותחיית המתים / מנין גדול למספר מועט ומנין מועט למספר גדול / מי שהוא מקטין עצמו בעולם הזה - זוכה לגדולה לעולם הבא / 'ומאן דאיהו זעיר - איהו רב, ומאן דאיהו רב - איהו זעיר' / דקדוק וביאור הפסוקים / מידת ההשתוות / מי שהוא גאוותן הוא מואס לפני הקב"ה / להוסיף בכל יום ויום בעבודת ה' / אהנו מוזדקנים מיום ליום / זקני עמי הארץ ככל שמוזקינים מוסיפים טיפשות ודעתם מיטרפת עליהן / הידיעה הגלויה שהאדם דוחק אותה / הסיבה שדעתם של זקני עמי ארצות נטרופת / 'ותשחק ליום אחרון' / 'ויען לבן ובתואל' / הוכרח לבן לענות במקום בתואל... / ביאור דקדוק הפסוק / 'אין אבידה כאבידת הזמן' / חובותיו של הסטייפלער זצ"ל / הפיתוי של היצר / פעמים בימי הזקנה האדם כבר לא יכול להשתנות / 'שלא נבוא לידי עבירה' / פעמים שכוחות גופו אינם עומדים לו להשתנות / אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש / בא בימים - בא עם הימים שלו / לנצל כל יום ויום מימי חייו / תשובה בכל יום ויום / ניצול הזמן / אי אפשר לבוא לידי התבוננות מבלי מוסר / מושל מהאור של ה'ברק' / לימוד מוסר כדי להציל דיבור אחר של לשון הרע / ללכת לאור הדרכתם של רבותינו / מנעשה איפרא הורמיז ורבא / שבור מלכא / שלחה לפניו שישים סוגי דמים / דם כינים / תשובתו של רבא על דם כינים / הטעם שהזכירה הגמרא דהוה יתיב רב עובדיה קמיה / סדר הדברים בתלמוד / רב עובדיה שהיה סוחר בתכשיטי נשים המציא לרבא המסרק / ההנהגה בשעה שנכסיו מצומצמין / אליעזר עבד אברהם 'המושל בכל אשר לו' / אברהם אבינו הוא 'המושל בכל אשר לו' / 'העושר והכבוד - מלפניך' / הזוכה לעשירות - ירבה בצדקות וחסד / סיבת הדבר שיש הזוכים לעשירות - ומקמצים בצדקות / כוחות טומאה שולטים על ממונו / אברהם אבינו ע"ה היה בגדר 'מושל בכל אשר לו' / המעשה עם רב פפא / להיות מושל בכל אשר לו / תיתן יותר / 'עכברא דשכיב אדינרי' / אין אדם מעני מן הצדקה / יש מפזר ונוסף עוד / מנעשה בעשיר שירד מנכסיו ובא להתאונן לפני רבו... / מתפלא על כח הזכרון שלך... / ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות? והן מתפרנסין שלא בצער / הורעתי מעשי וקיפחתי את פרנסתי / שכחת את הרישא... / נוסח הוידוי והבקשה בברכת 'שמע קולנו' / אחרי ששב בתשובה מבטל המקטרגים וראוי לפרנסה / חטאתי עויתי - ועל כן תן לי פרנסה... / כולנו מוקפים בחסדיו ית'

מפתח חידושי תורה

- א. בענין וירץ לבן אל האיש..... כד
 ב. בענין ויצא יצחק לשוה בשדה..... כה
 ג. בענין אם אברהם נתן מתנות לישמעאל..... כו
 ד. בענין לבני הפלגשים נתן אברהם מתנות..... כח

מפתח שנות חיים

- א. אהבת השי"ת..... לא
 ב. אהבת ישראל..... לד
 ג. אהיה אשר אהיה..... לה
 ד. אומר דבר בשם אומרו..... לו
 ה. אונאה..... מא

מפתח חידושי סוגיות

- בענין אם הנביאים שהיו למלכי ישראל עלו לרגל..... מז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

של"ה הקדוש

נראה היום בעזרת ה' יתברך, כמה עניינים בפרשה. נלמד מדבריו הקדושים של רבינו השל"ה הקדוש זצ"ל זיע"א. אחד מחלקי חיבורו - שני לוחות הברית (של"ה)² - זה ביאור על

של"ה - הקדוש

א.

ידוע, שכלל ישראל בכללותו מודקק בענייני שבחים. לא מפזרים שבחים סתם. אם זכה הספר הזה - ספר 'שני לוחות הברית', ראשי תיבות של"ה - שיצמידו לו תמיד את התואר "קדוש", זה אומר למדני. מעטים מכלל ישראל שזכו שבכל תפוצות ישראל יכנו ויקראו אותם בתואר "קדוש". האר"י הקדוש, של"ה הקדוש, אור החיים הקדוש.

התיישבותו בארץ ישראל

הגאון של"ה ע"ה כידוע היה רב בקהילות אשכנז בפרנקפורט לפני קרוב לשלוש מאות שנה, ואחר כך עלה לארץ ישראל. ובא להתיישב כאן בירושלים, ואחר כך ברח לטבריה מרוב שהיה כאן בירושלים צרות צרורות מהשלטון הטורקי, והיה ממש סכנה לגור כאן בירושלים. והוא קבור בטבריה כידוע. זיע"א.

חיבור שני לוחות הברית

בני המשפחה שלו נשאלו בחוץ לארץ, והוא כתב לבני ביתו צוואה, מה הצוואה? הספר 'שני לוחות הברית'. שני כרכים גדולים גדושים בתורה ביראת שמים בקדושה עצומה.

חיבורו התפשט בכלל ישראל

וזכה והחיבור הזה - של"ה הקדוש - נתפשט בכלל ישראל, וכולם מביאים אותו בכל מקום להלכה, במוסר, ועוד. המגן אברהם מביא אותו הרבה, וכך גם כל האחרונים כידוע. וזו זכות גדולה מי שזוכה שהחיבור שלו התפשט בכל כלל ישראל.

ב. השביע אותו ב'שני לוחות הברית'...

מזה"ר הגאון רבינו יוסף חיים ע"ה בספרו בן איש חי דרושים (פרשת משפטים ד"ה ובאופן אחר) מביא מעשה על זקיניו, הגאון רבי משה חיים זצ"ל, בנוגע לספר השל"ה. רבי משה חיים זצ"ל, היה רב בבגדאד, [היה גאון עצום ומופלג בכל חלקי התורה, כמו שהעידו על זה רבני ירושלים (ע' בספר זכרון ירושלים הנספח לספר אם למסורת ירושלים תרל"ז דף כ ע"ב)], ופעם בא לפניו דין תורה, היה איזה דין ודברים בין יהודי לבין רעו ועמיתו, והרב הרגיש שאחד מהם הוא לא אומר ולא מדבר אמת, היה צריך להשביע אותו, כמו שההלכה אומרת כשיש דיני ממונות ואחד מכחיש משביעים אותו, יש 'שבועת היסת' ויש 'שבועות מודה במקצת' ועוד. אמר לו הרב, 'אם אתה עומד בשלך, אני אשביע אותך!', אמר לו, 'ומה בכך?...' אני מוכן להשבע. גם מאה שבועות מוכן להשבע...!. ראה הרב שאותו אחד קל בשבועות, אין טעם

התורה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והוא מנהגו בכל פרשה ופרשה מפרשיותיה של תורה, להוציא מוסר השכל הנחוץ והנצרך לנו לפני עניינינו. וגם כאן בפרשה שלנו, יש לו כמה וכמה לימודים שנלמד מהם בהמשך בעזרת ה'. וכבר אמרו רבותינו בירושלמי (שבת פ"א ה"ב), שכאשר אדם אומר שמועה בשם החכם, צריך לראות בעל השמועה כנגדו. צריך לתאר לעצמו את החכם כנגדו. כשאנחנו רוצים לבוא וללמוד מדבריו הקדושים של השל"ה הקדוש, צריכים קצת להקדים ידיעה על גדלותו. צריך לראות בעל השמועה כנגדו. השל"ה כתב את חיבוריו בשביל שהדברים היוצאים מלב טהור יעשו פעולה לטובה אצלנו.

'לספוד לשרה ולבכותה'

בתחילת הפרשה יש לנו את הפרשה של פטירת חיי שרה, ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיים שרה. ידוע פטירת שרה ואברהם אבינו ע"ה בא 'לספוד לשרה ולבכותה'. ושני עניינים יש כאן - כמו שלימדו אותנו רבותינו - יש ענין של 'לספוד' ויש ענין של 'לבכות'.

מעשה על הגר"ש סלאנט זצ"ל

כמו שידוע שנפטר הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל, הוא ביקש שלא יספידו אותו, ואומרים שהגאון רבי שמואל סלאנט זצ"ל, רבה של ירושלים, אמר שצריך לשמוע לבקשתו.

להשביע אותו, מה הרווחנו בזה שישבע סתם. אמר לו, 'דע לך שאני לא משביע אותך סתם, אני משביע אותך בשני לוחות הברית!'. אותו אחד שמע את זה - נבהל. הוא לא ידע שיש ספר כזה - שני לוחות הברית (של"ה) - הוא חשב שני לוחות הברית של משה רבינו ע"ה, אולי זה נמצא אצל הרב... התחיל להחליף צבעים, להסמיק ולהחוויר ולגמגם, 'כבוד הרב אולי אני יכול לחזור בי, זה עדיין בגדר 'תוך כדי דיבור'... לא התכוונתי...', אמר לו, 'לא, אני אשביע אותך בשני לוחות הברית!', הוא התחיל לרעוד, ובסוף הודה שהוא מכוב משקר. אחר שאלו אותו איזה 'שני לוחות הברית'? אמר להם יש ספר שנקרא 'שני לוחות הברית', של"ה, הוא גם קדוש כמו שני לוחות הברית, בזה רציתי להשביע אותו...

ג. על הגאון רבי שמואל סלאנט זצ"ל

היה כאן רב שבעים שנה, וניהל את כל ענייני ירושלים על הצד היותר טוב, בגאונות שלו ובצדקות ובקדושה וממש הפקיר את חייו בשביל אנשי העיר, כפשוטו ממש, לא היה לו שום דבר רק ירושלים הייתה העיקר אצלו.

'ליל הסדר' אצל הגר"ש סלאנט זצ"ל

סיפרתי פעם איך היה נראה ה'ליל הסדר' שלו ['ליל הסדר' הלילה היותר נעלה בשנה], הוא הפקיר את

ואמרו, איך אפשר לעשות כדבר הזה? עמד אחד מהגדולים, הגאון רבי חיים ברלין זצ"ל, ואמר, הוא ביקש לא להספיד אותו - אנחנו לא יכולים לעבור על הצוואה שלו. אבל הוא לא אסר עלינו לבכות, יש לספוד ויש לבכות, כמו שמצינו בפרשה 'לספוד לשרה ולבכותה', להספיד אנחנו לא נספיד, אנחנו לא נגיד שום מעלה עליו, לא על השקידה ולא על הצדקות ולא על הקדושה שלו, הוא לא הרשה לנו, צריכים אנחנו לשמוע בקולו. אבל לבכות הוא לא אסר, לבכות זה כשהאדם רואה איזה ההעדר נגרם לו, איזה חסרונות הוא נחסר כשהסתלק אותו גדול וצדיק. ובאמת בכו ובכו, כי ראו מה הפסידו, איזה כלי יקר ומפואר היה הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל, שהיה גדול בישראל שכל ימיו הקדיש לתורה ולתעודה שכלל ישראל לא יאבד את המסורת. ישבו ובכו. (ראה עוד בהרחבה מגיד דבריו ליעקב תשע"ט פרשת חיי שרה).

בפרשה זו נרמזו ענין הגוף והנשמה ותחיית המתים

אבל בשל"ה (פרשת חיי שרה דרך חיים תוכחות מוסר אות כה והלאה) מביא בשם הזהר הקדוש הפלא ופלא, נראה כמה שורות מלשונו הקדושה, אומר השל"ה הקדוש, "במדרש הנעלם מהזהר", אחד מחלקי הזהר הקדוש נקרא מדרש הנעלם (ח"א דקכ"א ע"א), "רמזו בזאת הפרשה ענין הגוף והנשמה, וענין שוכני עפר וזמן התחיה, וכמה תוכחת מוסר יוצא מזה". בזהר הקדוש מאריך כמה דפים שלמים לבאר את כל הסודות בענין הגוף ונשמה, אדם בנוי מ'גוף' ו'נשמה' כידוע, וענין תחיית המתים, וזמן התחיה, ועוד, תעיינו שם בזהר הקדוש, אבל לפי דרכינו, כמה תוכחת מוסר יוצא לנו מזה, מהפרשה שלנו.

זה בשביל אנשי ירושלים, סיפרו עליו שהיה עושה 'ליל הסדר' ב'מהירות הבזק', היה בא מיד, יושב ומיד ומתחיל וקורא את ה'הגדה' של פסח מהר, כמעט בלי פירושים, מתחיל לשנות ולאכול, גומר את כל זה בזמן קצר, והולך לישון. ואחרי חצי שעה היה קם ולקח שלחן ערוך הלכות פסח ולומד. שאלו אותו, 'איזה מין ליל הסדר זה, אפילו הפשוט שבפשוטים עושה ליל הסדר עד אשמורת הבוקר, עד שיושב וקורא דם צפרדע כנינים, ומנגן, ושופך, וכו' וכו', אבל אתה כבוד הרב כל כך מהר גומר את הכל?!', אמר להם, 'מה אני אעשה? אני רב בישראל, רב בירושלים אני, ויש לנו הלכה שאם שתה רביעית אל יורה הוראה, רב ששותה רביעית יין, אסור לו להורות יותר, כי היין יכול לטשטש את שכלו ולא יענה כהלכה, ואני רבה של ירושלים, וליל הסדר מי יודע איזה שאלות יכולות לבוא לפני, יש הרבה שאלות מצויות, אחד שכח למכור חמץ, (או אחד מכר את המצה במקום את החמץ...), הרבה ספיקות ובעיות, אני צריך להיות מוכן ולעמוד על משמרת! לכן אני מיד שותה את היין של ארבעה כוסות, ואוכל את המצה, ואומר בזריזות את ההגדה, והולך לישון, כיון שהגמרא (עירובין סה.) אומרת שאם שתה אדם יין, על ידי שינה היא מפיגה אותו, השינה מסלקת את כל הכח של השכרות של היין, ומיד אני יושב בכוננות אולי יבואו שאלות', הפקיר את כולו לכלל ישראל.

מנין גדול למספר מועט ומנין מועט למספר גדול

הזהר עומד על דיוק נפלא, בפסוק הראשון בפרשה, 'ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים', הזהר מדייק, כשמדברים על מספרים גדולים, מאה, עשרים, מספר גדול, הפסוק אומר שנה, אבל כשהוא מדבר על מספר קטן, שבע, אומר שנים, לשון רבים. מה הטעם ומה החסבר בזה? לכאורה הפוך בדיוק היה צריך להיות, מאה שנים ועשרים שנים ושבע שנה. צריך לדקדק ולהבין, כל מילה ומילה בתורתנו הקדושה מלמדת אותנו.

מי שהוא מקטין עצמו בעולם הזה - זוכה לגדולה לעולם הבא

הזהר לומד מזה מוסר השכל (מדרש הנעלם ח"א דקכ"ב ע"א), "זכאה איהו מאן דאזעיר גרמיה בהאי עלמא", אשריו ואשרי חלקו של מי שמקטין ומנמיך את עצמו בזה העולם, מי שהוא עניו, "כמה איהו רב ועילאה בההוא עלמא", מי שמקטין עצמו כאן בעולם הזה, הוא גדול רם ונישא למעלה למעלה בעולם העליון, בעולם הבא, בעולם האמת (העולם הזה הוא עולם השקר).

'מאן דאיהו זעיר - איהו רב, ומאן דאיהו רב - איהו זעיר'

מוסיף הזהר, "והכי פתח רב מתיבתא", וכך לימד אותנו אחד מראשי הישיבות בשמיא, "מאן דאיהו זעיר" מי שהוא קטן כאן בעולם הזה, "איהו רב", הוא יהיה גדול בעולם העליון, "מאן דאיהו רב", ולהיפך, מי שכאן רם ונישא ומחפש כבוד ושררה וכיוצא בזה, הרי שלעתיד לבוא "איהו זעיר" הוא קטן קטן.

דקדוק וביאור הפסוקים

מה הראיה לזה? "דכתיב ויהיו חיי שרה וגו' (בראשית כג א), 'מאה' דאיהו חושבן רב" המספר 'מאה' שהוא מנין ומספר גדול, כתיב ביה 'שנה', זעירו דשנין חד אזעיר ליה" זה מספר קטן, לא אומרים על זה 'שנים', כי כאן המכוון לעתיד לבוא, ושם ה'מאה' הוא קטן מאד. ולעומת זה, "'שבע' דאיהו חושבן זעיר, אסגי ליה ורבי ליה דכתיב 'שנים'". מספר שבע שהוא קטן, ריבה הכתוב, קרא לו 'שנים'. זה מוסר השכל נפלא מאד.

מידת החשתנות

מידת הענוה מאד קשה לקנות. שאדם יהיה באמת ענוותן אמיתי, שלא מבחין בין אם מברכים אותו לבין אם מקללים אותו, וכמו שמביא חובת הלבבות (שער ה פרק ה) על מי שיש לו את מידת ההשתנות. שאדם אין אצלו הפרש לבין אם יברכו אותו לבין אם יקללו

ויבזו אותו, זה אותו דבר אצלו. זה נגד טבע האנושי של בני אדם, שאם משבחים אותו, אתה רואה אותו 'רם ונישא' (התקרה עפה מרוב שהתרומם...), ואם חלילה מישחו אומר לו מילה שהיא לא כל כך לפי כבודו, אוי ואבוי... הוא משנה גוונים... וכולו רותח וזועם. כיון שאדם מכבד ואוהב ורוצה את עצמו. [וכבר הזכרנו דברי ר' פינחס מקוריץ זצ"ל שב'גאווה' יכול להיות שוכב על מיטתו ולהרהר ב'גאווה' ולעבור על האיסור, בשונה משאר איסורים שצריך לעשות פעולה לעבור עליהם (ראה מגיד דבריו ליעקב)].

מי שהוא גאוותן הוא מאוס לפני הקב"ה

אבל אומר לך הזהר תלמד, 'מאן דאיהו רב - איהו זעיר', הוא מאוס, כמו שאמרו בגמרא (סוטה ה.) שהקב"ה לא יכול לסבול את הגאוותן, ואומר, אין אני והוא יכולים לדור בעולם. אדם כזה יבוא לעולם העליון, יאמרו לו, 'עמוד יציר חומר, אתה שבועלם הזה היית משתרר ושולט על כולם, נראה אותך כאן!...', איזה בושה תהיה לו, איך יוכל לשאת פנים לקב"ה, איך יוכל לשאת פנים אצל מלאכי מעלה, כמו שלימדונו רבותינו בעלי המוסר. אומר לך הזהר, תקנה מידת הענוה. זה קשה, אבל זה כדאי. בזה אתה זוכה לעתיד לבוא.

לחוסף בכל יום ויום כעבודת ה'

עד כאן זה מתוך הדרוש של הזהר הקדוש, שמביא השל"ה, אבל השל"ה עוד מוסיף על זה, דברים נפלאים, שפתיים ישק, "עוד נוכל למצוא רמז מוסר, שיראה האדם להוסיף מעלה, בכל יום ויום שמזקין ביותר, אז צריך ביותר להוסיף מעלה", כל יום שחולף כבר האדם נעשה יותר זקן, אנחנו לא שמים לב לזה, אבל יסתכל מיום ליום ומשעה לשעה כך הוא. דע, צריך האדם בכל יום ויום להוסיף עוד מעלה ועוד קניינים רוחניים ועוד עסק התורה ועוד צדקות וחסד.

אנחנו מזדקנים מיום ליום

לשים לב לזה, אנחנו מזדקנים מיום ליום, אדם לא שם לב על זה. אם יסתכל אחורנית מה היה לפני חמש שנים, ויראה איך זה עבר כל כך מהר. אמרתי פעם, אדם יסתכל רגע אחד, יחשוב מה היה מה'בר מצוה' שלו, עברו כבר כמה עשרות שנים! איך זה עבר? ברגע אחד זה עבר! אדם יחשוב מיום החתונה שלו, איך זה טס ועבר וחלף מהר כל כך! אתה מזדקן! דאג לעצמך, דאג לעתידך. תאסוף עוד זכויות. זה דבר ראשון שאומר השל"ה.

זקני עמי הארץ ככל שמזקינים מוסיפים טיפשות ודעתם מיטרפת עליהן

ובזה מסביר השל"ה, "זהו ענין" שאמרו רבותינו (שבת קנב). "זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים מוסיפים חכמה, וזקני עמי הארץ כל זמן שמזקינים מוסיפים טיפשות", ולשון רבותינו במשנה (סוף קינין): "כל זמן שמזקינין דעתן מיטרפת עליהן". מה פירוש המילה 'נטרפת'? ידוע, לשון עירבוביא. כמו 'ביצה טרופה', דהיינו שערבבו אותה, או 'ספינה שנטרפת בים' דהיינו ספינה שמתערבבת בים עולה ויורדת בין גלי הים.

הידיעה הגלויה שהאדם דוחק אותה

מה הסיבה לזה? יש סוד גלוי, כולם יודעים את זה אבל אוהבים להעלים את זה, ולדחוק את זה. כל אחד ואחד יודע שיחיה כמה שיחיה, מאה שנה, מאתיים שנה, חיי מתושלח, אבל בסוף הוא יבוא למשפט בעולם הנצח. יבוא לפני הקב"ה ויהיה עליו טענות ומענות, וישאלו וידקדקו איתו בכל פרט ופרט. על כל דבר ודבר דין וחשבון לפני שוכן מרום. זה ברור בלי ספק. אלא שהאדם אוהב לדחוק את הידיעה הזו משכלו.

הסיבה שדעתם של זקני עמי ארצות נטרפת

וממילא, זקני עמי ארצות, כשהוא רואה שהוא מזדקן, הוא כבר בן חמישים שישים שנה וכו', הוא רואה בעצמו ובתוך תוכו מהרהר וחושב, 'מה עשיתי? מה קניתי כאן בעולם הזה? מה יש לי? מה אספתי לעצמי דברים שיועילו לי לעתיד לבוא?! דירה? - וכי יקח את זה איתו?! יש לו שני רכבים, (אחד 'חלבי' ואחד 'בשרי', הוא חושש ומחמיר...) את זה יקח איתו?! הוא גם יודע שלא. הבנים שלו יגידו עליו 'קדיש?' אני מסופק מאד. הוא לא חייך אותם על ברכי תורה ומצוות. ממילא דעתו נטרפת. כי הוא יודע שבסוף הוא יבוא לפני שופט כל, ויגידו לו 'עמוד פלוני וערוך תלמודך! איפה הזכויות שלך? איפה הצדקות שלך, איפה עסק התורה שלך?! ומה יענה?! עולם הזה אין לו, עולם הבא אין לו, דעתו נטרפת עליו. הוא מבולבל.

'ותשחק ליום אחרון'

אבל תלמידי חכמים דעתם מתיישבת עליהם, 'ותשחק ליום אחרון' (משלי לא כה), רואה ברוך ה' עוד דף גמרא למדתי, עוד שיעור תורה, עוד לימדתי ולמדתי, בניי הולכים בדרך התורה והמצוות, דעתו מתיישבת עליו, יש לו פתחון פה לעתיד לבוא, יש לו עם מה לבוא לפני שוכן שמים.

‘ויען לבן ובתואל’

מוסיף השל"ה לבאר על פי זה בדרך מוסר פשט במקרא בפרשה שלנו, הפלא ופלא מתוק מדבש, "ואפשר שזהו ענין ויען לבן ובתואל" (בראשית כד, ו), לכאורה זה לא מובן, מדוע לבן קופץ לפני בתואל לדבר? אומר רש"י (בראשית שם ורבינו בחיי שם) שלבן היה רשע, הדיוט היה, 'הדיוט קופץ בראש', אפילו את אבא שלו לא כיבד. 'ויען לבן', מכריז לכולם, 'אני נמצא כאן ואני אדבר!'. זה פשוטו.

הוכרח לבן לענות במקום בתואל...

אבל השל"ה מוסיף עוד ענין, לפי דרכנו, "כי בתואל שזקן נטפש, והוצרך לבן לענות", בתואל היה יותר זקן מ'לבן' הבן שלו, וכל זמן שזקדקן נעשה טיפש יותר, ועל כן הוצרך לבן לענות, היה מוכרח הבן לענות, הסתכלו על האבא - על בתואל - ורואים שהוא לא יודע מה לדבר, זקן טיפש, אומר הבן 'לבן' מוכרח אני, אני אענה במקומו...

ביאור דקדוק הפסוק

וזה מה שרמזו לנו בפסוק הפלא ופלא. "ועל זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקנין מוסיפים חכמה, בא הרמז שבשבע שנים אחרונים של שרה אמר לשון רבים 'שנים', כי בהם הייתה ביותר חכמתה מתרבית". דוקא על המנין 'שבע' שהוא החלק האחרון במנין השנים של שרה, מאה עשרים ושבע, על המספר 'שבע' האחרון נאמר 'שנים', כי בהם הייתה ביותר חכמה מתרבית, בשנים האחרונות זה כבר בגדר זקני תלמידי חכמים שדעתן מתיישבת עליהם, ומוסיפים יותר ויותר. שרה אימנו שהייתה נביאה מופלגת בחכמה ובנבואה כידוע בדברי רבותינו [עיין מדרש שמות רבה (פ"א ס"א) ורש"י בראשית (כ"א י"ב)], ועיין לנצי"ב ז"ל בהעמק דבר בראשית (כ"ג א) ואכמ"ל], מרמז הפסוק ואומר שבשנים האחרונות שלה 'שנים' לשון רבים, כי בהם הייתה ביותר חכמתה מתרבית.

‘אין אבידה כאבידת הזמן’

אנחנו מזדקנים והולכים, וצריכים לאסוף זכויות. כל אחד ואחד. חבל על הזמן שאדם לא מנצל אותו. 'אין אבידה כאבידת הזמן'. על זה צריכים תמיד להרעיש ולבכות. כל דבר שאדם איבד מי יודע אם זה הפסד אולי זה ברכה, אבל זמן שנאבד - זה חסרון שלא יוכל להימנות.

חובותיו של הסטייפלער זצ"ל

ראיתי מעשה על רבינו הסטייפלער זצ"ל, שפעם נכנס אצלו מישהו וראה אותו נאנח, ממש אנחה גדולה משברת חצי גופו של אדם (ברכות נח:), שאל אותו, 'מה כבודו כל כך נאנח?', אמר לו הסטייפלער, 'אני נעשיתי בעל חוב!', אמר לו, 'אני מוכן לעזור, אתן לך הלוואה כל מה שצריך!', אמר לו, 'לא, לא על הלוואת גשמיית נעשיתי בעל חוב, על הלוואות רוחניות! אתמול לא יכולתי למלאות את סדר הלימודים הרגיל שלי, ונאבדו לי כמה שיעורים מהסדר הרגיל שלי, לכן נשארתי בעל חוב!'. אמר לו אותו אחד, 'מה הדאגה? תשלים מחר!'. אמר לו, 'מחילה מכבודך, מחר יש לי חובות אחרים, כל יום עם החובות שלו!... אתה לא יכול לומר החסרתי היום אשלים מחר. יום יום עם החובות והשיעבודים שלו. אין דבר כזה לדחות למחר!'. לנצל את ה'עכשיו', כל רגע ורגע, זה עיקר העיקרים. מזה שאדם יכול להוסיף בתורה וקדושה.

הפיתוי של היצר

לשים לב לדברים האלה. תמיד היצר הוא אומר לאדם את העצה הזו, 'אל תדאג, אתה עוד 'בחור צעיר', נכון כבר בן 55 שנים... אבל מה אתה רוצה?... תחילת החיים סך הכל... עוד תאריך ימים, יש לך עוד הרבה זמן...! זה הפיתוי הכי גדול שיכול להיות. ואחר כך אדם מזדקן, ומפסיד. לכן אדם לא ידחה למחר, כי אפילו שרוצה ומבין כבר לא יכול.

פעמים בימי הזקנה האדם כבר לא יכול לחשתנות

תדעו לכם, יש הרבה בני אדם שמגיעים לימי הזקנה באמת, וכבר הוא מעוניין באמת לפתוח 'דף חדש', אבל הוא כבר לא יכול, זה קשה פי כמה, מכמה סיבות, קודם כל מרגילות. 'ההרגל על כל דבר שלטון'. ואת זה רואים בחוש, אדם שהתרגל באיזה מהלך, מאד מאד קשה לו להחליץ מזה. אפילו שהוא מבין בשכלו שזה לא טוב, הוא לא יכול. הוא נעשה 'שבוי'.

'שלא נבוא לידי עבירה'

אומרים המפרשים שזה עיקר העיקרים שאומר התנא, 'שלא נבוא לידי עבירה', מה הפירוש לידי עבירה? לעבירה יש ידיים, אם היא תופסת את האדם ומלפפת אותו ואדם נתפס בזה, הוא לא יכול לצאת - הוא אבוד. אם אדם חוטא על דרך מקרה, קרה לו ותקפו יצרו ולא יכל להתגבר, יש לו תקנה. אבל אם בא לידיים, לידי עבירה, כבר נתפס ונאחז בסבך הזה של העבירה. כמה שזה קשה. (ראה עוד מגיד"ל נח תניינא).

פעמים שכוחות גופו אינם עומדים לו להשתנות

יש עוד סיבות. כמו מה שהיה רגיל לומר רבינו הסטייפלער זצ"ל, שלפעמים אדם רוצה ומבין, אבל כוחות גופו כבר לא עומדים לו. הוא כבר זקן. בקושי יכול ללכת לבית הכנסת, בקושי יכול לפתוח ספר. אתה מבקש ממנו שיעשה תשובה, 'תעניות בה"ב', הוא כבר לא יכול ולא מסוגל.

אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש

אומרת הגמרא (ע"ז יט.), 'אשרי איש ירא את ה', אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש', בכל כוחו וכח גבורתו עומד ועושה תשובה. אדם בצעירותו יחטוף מה שיכול. עוד תורה ועוד מצוות. יותר מעלתו ואיכותו ושוויו וחביבותו כלפי שמיא מאשר זקן המוטל במיטה שלא יכול לעשות שום דבר. על זה מעורר ומוכיח השל"ה. אדם מזדקן, תוסיף בתורה ויראה ומצוות. ועוד השל"ה מפרש את זה על תשובה, מאריך הרבה, ואני מדלג קצת, כדאי לכל אחד לראות את דבריו הקדושים בפנים.

בא בימים - בא עם הימים שלו

בהמשך הפרשה, 'ואברהם זקן בא הימים, וה' ברך את אברהם בכל' (בראשית כד א), הזהר (ח"א דק"ט ע"א) מסביר, מה הפירוש 'בא בימים', הלשון משונה קצת. אומר הזהר הקדוש, 'בא בימים' פירושו שהוא בא עם הימים שלו, שהזמן לא התבזבז לבטלה. יש אחד שבכל היום כולו אולי עסק שעה שעתיים בתורה, ושאר היום בזבז להבל ממש, מה נשאר לו? אפשר לומר על אחד כזה שהוא 'חי' היום? הוא חי שעה - שעתיים. שאר הזמן ביטל אותו. אבל אברהם אבינו ע"ה 'בא בימים', יום יום היה שלם, היה מתוקן כמו שצריך. כך מפרש הזהר הקדוש.

לנצל כל יום ויום מימי חייו

ולומד מכאן השל"ה (שם אות כח), מהפסוק הזה 'אברהם זקן בא בימים', "יוצא מזה מוסר גדול, שצריך האדם לראות שבכל יום ויום מימי חייו, יעשה בו טוב ולא רע", השל"ה מרמז על יסוד גדול בעבודת ה', צריכים בדיקה יומית. כל אחד ואחד צריך למשמש ולפשפש לראות, 'היום הזה איך עבר עלי? כמה שעות ניצלתי לתורה ולתעודה ולעבודת השי"ת? כמה שעות הקדשתי לכבוד הקב"ה?'. ואם יעשה חשבון כזה - "ואז יש מציאות חיות לזה היום. ויראת ה' - היא - תוסיף ימים (משלי י כו), כלומר, שבכל יום ויום יש בו חיות מחמת מעשה הטוב שעשה בהם. אבל 'שנות רשעים תקצרנה' (משלי שם), כלומר, אפילו שנים רבות שחיה",

חי הפליג בזקנה שמונים תשעים שנה, אבל הוא רשע, "נחשב בחייו כמת", בחיים חיותו נחשב כמו מת, למה? "מאחר שלא פעל בהם טוב", וזה שאומר הפסוק "ואברהם זקן בא בימים", עם הימים שלו, "בכל יום ויום היה בו חיות, ונעשה זקן", 'זקן' נוטריקון 'זה קנה', כמו שדרשו רבותינו (קידושין לב:), מה קנה? חכמה (וראה מגד"ל נשא תניינא מהגריח"ז זצ"ל). זה קנה חכמה. ידע לנצל את הזמן.

תשובה בכל יום ויום

ומסיים השל"ה, "והארכתי במאד בתוכחת מוסר במקומו (ע' של"ה ח"א שער האותיות אות ת סק"ח והלאה, ח"ב מסכת חולין אות קלו והלאה), שצריך האדם לעשות תשובה בכל יום ויום ולתקן מעשיו", וכבר דיברנו על זה כמה פעמים, בחומר ובחובת ההתבוננות ו'חשבון נפש', על רבינו החפץ חיים זצ"ל העידו - כך הובא בספרים - שלא היה עובר עליו יום אחד בלי חשבון פשוט ומשמוש במעשים שלו. סיפרו שראו אותו לפני שהיה הולך לישון, בכל לילה ולילה, היה מעביר את כל 'סדר היום' שלו, וסיפרו שאפילו את המחשבות שלו היה בוחן, מה חשבתי במשך היום! אצלינו זה לא נתפס בדעתינו, אדם זוכר מה חשב לפני שעה? לפני שתי דקות לא זוכר מה חשבתי... ואתה שואל אותי מה חשבתי בבוקר?!... אבל החפץ חיים זצ"ל היה מחשב הכל. 'חשבון נפש'.

ניצול הזמן

אדם צריך לנצל את הזמן שלו, לא לבזבז את הזמן. תמיד האדם אומר משפט שהוא שגור בפי כל הבריות, שואלים אותו, 'מה יהיה?!', עונה לך 'אל תדאג, יהיה טוב...!'. ודאי יהיה טוב, השאלה מתי?!... שלא יהיה מאוחר! עכשיו תנצל, עכשיו תבוא לפני הקב"ה, עם חשבון והתבוננות.

אי אפשר לבוא לידי התבוננות מבלי מוסר

ותאמינו לי, אי אפשר לבוא לידי התבוננות בלי לימוד בספרי מוסר, כשאדם יושב ולומד כל דברי רבותינו הקדושים המלהיבים את הנפש, זה מעורר אותו. איזה ספר שיהיה, 'מסילת ישרים' 'שערי תשובה' 'פלא יועץ' וכו' וכו', ויושב ולומד, הוא רואה ולומד איך מדריכים אותו.

רבותינו גילו לנו איך ללכת בעולם הנפתל והעיקש הזה, מלא מכשולים ומלא פתיונות, וכאשר אדם יושב ומתבונן ורואה - הדברים מאירים.

משל מהאור של ה'ברק'

אדם יושב ולומד מוסר, ומשפט אחד שהוא יושב ולומד לפעמים יכול להועיל לו לכל החיים. זה יכול לפתוח פתח אור לכל החיים כולם. אמר אחד מבעלי המוסר הגדולים, הסבא מנובהרדוק זצ"ל, לפעמים יש דיבור אחד של מוסר שיכול לפתוח לאדם פתח לכל החיים שלו. משל ל'ברק'. אדם הולך בלילה אפל, חושך ואפילה, לא רואה כלום, יורדים גשמים והוא נמצא בחצי הדרך, איזה צער ואיזה עגמת נפש, הוא לא רואה כלום, חושך ואפילה, לא יודע כיצד להמשיך. והנה לפתע הברק 'ברק', ברק האיר את כל הבריאה, כמה זמן 'ברק' נמשך? 'כהרף עין'. שניה אחת. אבל האור הזה כבר האיר לו את הדרך, הוא הספיק לראות איך למצוא את הדרך הנכונה. כאן הוא ראה שיש בור, והוא יודע להיזהר ממנו, וכאן יש מכשול וכו'.

לימוד מוסר כדי להציל דיבור אחר של לשון הרע

היה אומר הגאון ר' ישראל סאלנט זצ"ל, ילמד האדם כל ימיו מוסר, אפילו אם רק פעם אחת זה יועיל לו. אפילו אם רק פעם אחת זה יחסוך לו מילה אחת ודיבור אחד של לשון הרע וכדומה, כבר היה כדאי כל הלימוד מוסר שלמד כל חייו. כיון שאין אנחנו יודעים עונשן של עבירות. אדם לא יודע - ומה שכן יודע מסיח דעתו - עד כמה יש בשמים משפט עם האדם על כל עבירה ועבירה. הוא לא מתאר שהוא יסבול כל כך! ואין תחבולות איך להינצל מהדין. תאסוף עוד תורה ועוד מצוות זה העצה וזה התחבולה. כדי שתזכה להגיע לאברהם זקן 'בא בימים', עם הימים.

ללכת לאור הדרכתם של רבותינו

העולם הזה מלא מכשולות ופתיונות. איך נסתדר? איך נוכל להמשיך להתנהג? - תלך בדרך רבותינו, הם הדריכו אותנו. אנחנו צריכים תמיד להתחנך לאור דברי רבותינו. הם שצפו באספקלריא המאירה, שכל רו לא אניס להו, שידעו הכל, והיו 'גברא דמריה סייעיה', שהקב"ה עזר להם בכל מכל כל, [כל הטבע היה נתון ביד רבותינו, כמו שידוע בגמרא הרבה עובדות על זה, תמיד הקב"ה שינה כל סדרי בראשית בשבילם, כיון שהם המיתו עצמם באהלה של תורה], והם ילמדו וידריכו אותנו. הם שראו באספקלריא המאירה ממש, צפו מסוף העולם ועד סופו, הם הדריכו ואמרו מה לעשות ואיך לעשות. העולם הזה מלא מכשולים ופתיונים, כמו שכתב החזון איש זצ"ל. היצר הרע שם כל מיני מלכודות לתפוס

ולחכשיל את האדם, 'שדה מוקשים'. יש לנו את העצה כנגדו - ללכת בדרך של רבותינו שהקב"ה סייע בעדם.

מעשה איפרא הורמיז ורכא

נזכיר מעשה אחד. בגמרא במסכת נדה (כ:): הובא מעשה, כידוע שיש כמה וכמה מיני דמים באשה, ישנם דמים טהורים וישנם שאינם טהורים, והגמרא מספרת על איפרא הורמיז, היא הייתה מלכה גויה, ממלכי פרס, האמא של שבור מלכא (מלך פרס), והיא יום אחד רצתה לעשות בחינה לחכם - לרבא, מגדולי חכמי התלמוד - אם הוא באמת מבין בדמים או לא. שלחה לפניו איזה דם, שיגיד לה מה דינו אם טמא או טהור, ומיד ענה לה בדיוק. אמרה לבנה בהתפעלות, בני, שבור מלכא, תראה כמה חכמו והגדילו בינה חכמי היהודים, הנה, כל דבר ששואלים אותם מיד על המקום משיבים וקולעים אל המטרה ולא יחטיאו.

שבור מלכא

אמר לה הבן שלה, שבור מלכא, (היה שונא את חכמי ישראל, צורר היהודים, כמו שאמרו בגמרא בבא מציעא ע: ותענית כד: חגיגה ה: ועוד), אמר לה מה זה ראייה? אולי החכם ענה כסומא בארובה, זרק משפט, ויצא וקלע למטרה, אבל מי אמר שהוא באמת מבין? אולי אם היית שואלת את אותה שאלה בפעם אחרת, היה אומר משהו אחר.

שלחה לפניו שישים סוגי דמים

שמעה אותו, אמרה, בסדר נבחן אותו. אומרת הגמרא, הוה יתיב רב עובדיה קמיה, כאשר כל המעשה הזה התרחש, היה יושב לפני רבא תלמידו רב עובדיה, והיא שלחה לו שישים סוגי דמים כדי לבחון את רבא אם הוא יודע ומתמצא באמת בדמים. כל מיני דמים. דם, צפרדע... כל מה שתמצאו. מכל הסוגים שיש. מחגבים, מדגים וכו'.

דם כינים

ואומרת הגמרא, שרבא תמיד ידע וענה, זה כשר זה לא, וכו'. הדם האחרון ששלחה לו, היה דם של 'כינים'... לקחה כמה כינים והרגה אותם, ולחצה אותם וסחטה אותם עד שיצא הדם, ואת הדם הזה היא שלחה לו לרבא, ואמרה נבחן את החכם ונראה אם ידע. ורבא לא היה יודע מה עניינו של הדם הזה.

תשובתו של רבא על דם כינים

אומרת הגמרא, אסתייע מילתא, נעשה לו נס, הקב"ה עזר לו, והוא שלח לה מסרק נאה, תכשיט נאה, שבוזה הורגים כינים, זה היה התשובה שלו. שלח לה את זה מתנה...

הוא לא ענה מה דין הדם הזה, אלא שלח את זה במקום. היא ראתה את זה - התפעלה, יצאה מכליה. 'יהודאי, בתוונתי דלבאי יתביתו!'; אתם יושבים בחדרי לבני. היא הבינה שאם הוא שלח מסרק ולא דבר אחר, (היה יכול לשלוח תותח...), הוי אומר שיש כאן איזה רמז שהוא רומז לה. אם שלח לה דוקא מסרק, תכשיט נאה, שהורגים בזה כינים, היא הבינה שהוא מתכווין שהדם הזה ששלחה לו הוא דם כינים.

הטעם שהזכירה הגמרא דהוה יתיב רב עובדיה קמיה

כך הם דברי הגמרא, וכל מי שרואה את זה מתפעל ורואה איך שרבותינו היו צופים באספקרליא המאירה, ועד כמה עזר להם הקב"ה לקלוע אל האמת. אבל אני רוצה להוסיף דבר נפלא עד מאד שלימד אותנו הגאון אור שמח זצ"ל, הפלא ופלא ממש, תורה לשמה. הוא שואל שאלה, מדוע הגמרא מוסיפה פרט שאינו נצרך, היא מספרת לנו על רבא, ומוסיפה שלפני רבא "הוה יתיב רב עובדיה קמיה", רב עובדיה תלמידו של רבא היה באותה שעה יושב לפניו. לכאורה המשפט הזה שרבותינו חכמי התלמוד מספרים הוא מיותר, מה נפקא מינה מי ישב לפניו? ובפרט שהרי רבא היה גדול ראשי הישיבות בדרו, ישבו לפניו אלפי תלמידים, מה איכפת לי מי באותה שעה היה לפניו? לכאורה זה לא מעלה ולא מוריד.

סדר הדברים בתלמוד

וכבר לימד אותנו הרשב"א בתשובה (ח"א סי' שיד) "ומחכמת מחברי התלמוד להודיע עניינים גדולים דרך שתיקה - מתוך סידורן לבד" (כך לשונו בדיוק), מתוך סידור הדברים בלבד, מלמדים אותנו עוד דברים עמוקים. אין סתם מילים מיותרות בגמרא. צריך להתבונן. אם רבותינו הדגישו שהיה יושב תלמידו רב עובדיה לפני רבא, יש בזה ענין.

אדם שלומד את הגמרא בפשיטות ובמהירות, לא שם לב ולא מתבונן בזה, אבל הגאון שר התורה אור שמח ע"ה שלמד תורה לשמה כידוע, הוא הרגיש ושאל, מה רבותינו מדגישים בזה שישב לפניו תלמידו רב עובדיה, והוא אמר דבר נפלא ממש, גאונות של תורה. הרי אח"כ הגמ' ממשיכה את המעשה, שרבא שלח את המסרק הנאה הזה שבזה ממיתים את הכינים. אבל צריך להבין, מאיפה היה לו את המסרק הזה? וכי רבא ידע שישלחו לפניו שאלה כזו של דם כינים שהוא הכין מסרק כזו אצלו בבית המדרש? מאיפה היה לו מתחת ליד?

רב עובדיה שהיה סוחר בתכשיטי נשים המציא לרבא המסרק

לזה הדגישו רבותינו, הקדימו ואמרו, "הוה יתיב רב עובדיה קמיה", היה יושב לפניו רב עובדיה, ואמרת הגמרא (ב"ב כב:): שרב עובדיה היה סוחר בתכשיטי נשים. זה מה שהגמרא אומרת לנו, בדיוק הקב"ה זימן שישב לפניו התלמיד הזה - רב עובדיה - בעל

המסרקים, כדי שיוכל לקחת את זה ממנו ולשלוח לה, שאם לא כן מהיכן היה לו מסרק כזה לשלוח לה. לכן התלמוד משמיע לנו את הידיעה הזו דהוה יתיב רב עובדיה קמיה. התלמיד רב עובדיה שישב לפניו שהיה סוחר בדברים הללו הוא שהמציא והביא לו את המסרק הזה. עכשיו זה אור חדש זורח על הסוגיא. כמה סייעתא דשמיא שהייתה לרבנותינו. [א"ה: וראה עוד בדברי רבינו שליט"א בספר אות יעקב (עמוד נד). ע"ש].

ההנהגה בשעה שנכסיו מצומצמין

הגמרא (גיטין ז.) אומרת שאם רואה אדם שנכסיו מצומצמים, רואה לפעמים שאדם נכנס לאיזה לחץ, נכסיו ומזונותיו מצומצמים, מה יעשה? יעמוד ויגזוז מהם לצדקה. כך אמרו רבותינו. היפך משכל בני אדם (ראה עוד בהרחבה מגיד דבריו ליעקב). בני אדם רואים שמזונותיו מצומצמים, אומר לגבאי צדקה, 'אין תקציב לדברים האלה, מצטער מאד, כשה' ירחיב גבולי אני אתן'. רבותינו אמרו להיפך. הם ראו וידעו שאדם שנכסיו ומזונותיו מצומצמים - יעמוד ויגזוז מהם לצדקה. קל וחומר כשאין נכסיו מצומצמין שצריך לתת לצדקה. וזה קל וחומר שאין עליו תשובה!...

אליעזר עבד אברהם 'המושל בכל אשר לו'

ובענין זה נלמד עוד פסקא מלשונו הקדושה של השל"ה, בהמשך הפרשה למדנו, שאברהם אבינו ע"ה שולח את אליעזר למצוא שידוך לבנו, 'ואברהם זקן בא בימים, וה' ברך את אברהם בכל. ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו, המושל בכל אשר לו, שים נא ידך תת ירכי, ואשביעך' וכו' (בראשית כד א-ג), כמו שידוע כל הפרשה. פשוטו של מקרא, אברהם קורא לעבד שלו זקן ביתו 'המושל בכל אשר לו', היינו כמו שמתרגם התרגום 'דשליט בכל דיליה', אליעזר היה שולט בכל העניינים של אברהם, הוא היה המכניס והמוציא ומטפל בכל ענייני הכספים בכל מכל כל. אברהם אבינו ע"ה סומך עליו. זה פשוטו של מקרא.

אברהם אבינו הוא 'המושל בכל אשר לו'

אבל השל"ה הקדוש (פרשת חיי שרה דרך חיים תוכחות מוסר אות כט) שומע כאן עוד שמיעה, ויש בזה מוסר השכל לנו, אומר השל"ה, מה הפירוש 'המושל בכל אשר לו', מי מושל בכל אשר לו? - אנחנו מבינים שכונת המקרא על אליעזר, אבל השל"ה מפרש בעוד אופן, **"יש לפרש שזה קאי על אברהם, שאליעזר היה עבד וזקן בית של המושל בכל אשר לו"**. אפשר לפרש את זה על אברהם אבינו ע"ה, 'המושל בכל אשר לו' זה קאי על אברהם אבינו ע"ה. אליעזר היה העבד, 'זקן ביתו', אבל אברהם אבינו ע"ה הוא 'המושל בכל אשר לו'.

והעושר והכבוד - מלפניך

מה זה בא ללמד אותנו? אומר השל"ה הקדוש (וכדאי להטות אוזן), "והרמו הוא, מי שהננו ה' יתברך עושר גדול", עושר זה רק מהקב"ה, הקב"ה נותן את זה, כמו שהפסוק אומר, 'והעושר והכבוד - מלפניך' (דברי הימים א כט יב), הרבה בני אדם יגעים וטורחים ומשתדלים ומתאמצים לזכות בעשירות. מה הם לא עושים... אבל זה לא תלוי בשום דבר, רק ברצון הבורא יתברך. 'והעושר והכבוד - מלפניך'. דייקא. כאן לא יעזור שום דבר, אדם יכול לעשות כל מיני תחבולות ועבודות וישעות נוספות, ומה לא... ועם כל זה הוא לא יחזיק מעמד, הוא לא יהיה עשיר כלל. לעומת זאת להיפך, ישנם בני אדם שלא טורחים, והעושר רודף אחריהם. זה בא עד אליהם. כי זה רצון ה'. מי שחננו השי"ת בעשירות, תדע לך שהקב"ה חנן אותך בזה - ויש לזה סיבה (יש הרבה סיבות). לא כל אחד זוכה לזה.

הזוכה לעשירות - ירבה בצדקות וחסד

אחד כזה, שזכה לעושר גדול, צריך הוא להרבות בצדקה וחסד, שהרי כל ענייני העשירות זה בגדר 'פקדון', הקב"ה נותן לך את זה כי הוא רוצה שתעשה בזה 'סחורה', תעשה 'עסק'. ומה העסק? צדקות וגמילות חסדים. זה העסק. זה הפירות שמבקש הקב"ה מה'קרן' שהוא נותן לך.

סיבת הדבר שיש הזוכים לעשירות - ומקמצים בצדקות

אבל אם אדם זוכה לעשירות, הקב"ה חנן אותו בעשירות, אבל "הוא מקמץ, ואין מרבה בצדקות ובנדיבות", מה הסיבה לזה? אומר השל"ה דבר נורא, "בודאי" אין ספק בכך, דבר פשוט וברור, "יש קליפות ושטנים בר מינן השוכנים על עושרו, המונעים אותו שלא יוכל למשול בשלו".

כוחות טומאה שזכטים על ממונו

אם אתה רואה אחד שהוא עשיר ולא חסר לו כלום, (יש אנשים שהוא בעצמו לא יודע כמה יש לו... וגם הוא לא רוצה לדעת כמה יש לו... כי 'אין הברכה שרויה אלא בדבר הסמוי מן העין'... לא רוצה לספור, אם הוא סופר הוא כבר נבהל...). אבל הוא לא נותן כלום לצדקה. בשביל מה קיבלת את העשירות? אדרבא, תיתן צדקות, תרבה בנדיבות לב. אם הוא לא נותן, הוי אומר ששוכנים על ממונו כוחות טומאה, המונעים אותו שלא יוכל להיות מושל בשלו.

אברהם אבינו ע"ה היה בגדר 'מושל בכל אשר לו'

מסיים השל"ה, "אבל אברהם אבינו היה נדיב גדול ובעל צדקה, ומושל בכל אשר לו", הוא מושל בממונו, אין עליו שליטה של כוחות הטומאה. הוא בעל הבית על כל ממונו. כשהוא נותן צדקה - בשמחה ובחיוך, ולא להיפך חלילה. שפתיים ישק.

המעשה עם רב פפא

רבתינו ראו את הסיבה הרוחנית המקבילה לכל דבר. תמיד צפו וראו וידעו וגילו להם משמיה כל סיבה רוחנית לכל דבר. העובדא המפורסמת בגמרא (ב"ב י.) על רב פפא, תלמידו של רבא, היה ראש ישיבה אחריו, שעלה לגג ונשמטה המדריגה וכמעט נפל מהגג, מיד כשרב פפא ראה דבר כזה נודעזע כולו, 'כמעט נתחייבי עונש סקילה (בר מינן) כמו מחלל שבתות, כמו עובד עבודה זרה', זה דבר נורא, בא לישיבה ואמר, 'רבתי תעזרו לי, על מה ה' עשה לי את הדבר הזה? איזה חסרון יש בי שכמעט נתחייבתי בעונש הנורא הזה של סקילה?!'. הוא לא הלך לחפש אולי המדריגה הייתה עקומה... אולי הקבלן במקום לשים 'מלט' שם מים... הוא לא חיפש סיבות טבעיות. הוא חיפש איזה חטא יש כאן שגרם לזה. אמרו לו, אולי בא לפניך עני ולא נתת לו צדקה. אמר להם 'אמת, כך היה מעשה'. ועל זה נתחייב. כי רבתינו תמיד ראו את הסיבה הרוחנית. [ראה עוד נהורא דאליהו מה שהובא בזה].

לחיות מושל בכל אשר לו

כשאדם רואה דברים כאלה צריך להתבונן לראות לחקור ולדרוש להיות 'מושל בכל אשר לו', לראות אם אני לא יכול לתת צדקה, מה הסיבה המונעת? יש כאן סיבה רוחנית! אומר השל"ה, תראה אם אתה לא גרמת ממעשיך, שמי יודע מי שוכן על עושרך המונע אותך שלא תוכל למושול בשלך. לא יכול להיות מושל בשלו. אבל אברהם אבינו ע"ה היה נדיב גדול ובעל צדקה ו'מושל בכל אשר לו'. שאדם יהיה שולט ו'מושל בכל אשר לו'. היד צריכה להיות פשוטה ונדיבה לתת צדקה ועזרה לזולת. ולא שאדם תמיד יושב ומחשב ומעיין 'כן לתת, או לא לתת', 'אולי כבר עברתי חומש, ואסור לתת יותר... כי אולי ח"ו יש בזה איסור בלי תוסף...'. לזה לא ייקרא מושל בכל אשר לו.

תיתן יותר

אדם חושב: 'אתן צדקה - אני אהיה עני, אבל אם אשמור את הכסף - אני אהיה יותר עשיר', דע לך, זה הבל הבלים. רבתינו צפו וראו וידעו ולימדו אותנו שזוה עובד בדיוק הפוך. אדרבא, תיתן יותר, ולא יחסר לך. תהיה מושל בכל אשר לך, לא שהממון יהיה מושל בך. זה לא כפשוטו לכאורה, אבל מי מתבונן ורואה, למי ייקרא 'מושל'? - למי שכל ממונו ברשותו, בידו, ויכול לעשות בו ככל אשר רוצה.

'עכברא דשכיב אדינרי'

יש אחד עבד שבוי לממונו, ממש כך, לא יכול ליהנות כלום ממנו. אפילו אסף 'אוצרות קורח', הוא בגדר 'עכברא דשכיב אדינרי' (סנהדרין כט:), יש עכבר ששוכב על הדינרים, איזה הנאה

יש לו מזה? אם הוא יאכל את זה הוא ימות מיד. מה שיש לו זה מה שכל היום יושב סופר ומונה את כספו וממונו, ותו לא. והסוף - ימות, ויקברו אותו, ומישהו אחר יקח את זה.

אין אדם מעני מן הצדקה

דע, אם הקב"ה זיכה וחנו אותך, כנראה שיודע שממך יכול לצאת פרי טוב, ולכן נתן לך את זה. תרבה בצדקות. ואדרבא המרבה לא יקופח, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' מתנות עניים פרק י"ב) 'והיה מעשה הצדקה שלום' (ישעיה לב יז), 'לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, ואין דבר רע, ולא היק, נגלל בשביל הצדקה, שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום', אין מעשה רע מתגלגל על ידי הצדקה, ולא צער ולא הפסד ולא נזק. רק ברכה והצלחה. מרבה צדקה מרבה שלום (אבות פ"ב מ"ז).

יש מפזר ונוסף עוד

ואדרבא לימדנו שלמה המלך ע"ה 'יש מפזר ונוסף עוד' (משלי יא כד), דהיינו כשמפזר ממונו לצדקה וחסד, אזי מתווסף לו עוד ממון, וכמו שפירש רש"י וראב"ע ז"ל (משלי שם), וכן מפורש במדרש משלי (שם פ"א) וכן פסק רבינו הטור יו"ד (סימן רמז).

מעשה בעשיר שירד מנכסיו ובא להתאונן לפני רבו...

אדם יתבונן ויראה, כל דבר בא ללמד את האדם. כל מעשה שקורה איתו יש בזה מוסר השכל. אם קורה משהו - צריך לבדוק. סיפרו על אחד שבא לפני איזה רב, אמר לו, תעזור לי אדוני הרב, הפרנסה שלי לא בסדר, סיפר לו שהוא מרגיש שהוא לא מושל בכל אשר לו, הוא לא מושל במה שיש לו, ולא רק זה, הוא מרגיש שגם המעשים והפרנסה שלו מיום ליום היא יותר מצטמצמת, ויותר 'שר של עניות' רודף אחריו... מרגיש שיורד מנכסיו, מה הסיבה לזה?!

מתפלל על כח הזכרון שלך...

אמר לו הרב, 'אני מתפלל על כח הזכרון שלך!', הוא לא הבין, שאל אותו, 'מה ענין שמיטה להר סיני? מה שייך כאן זכרון? אני אומר לך שהפרנסה שלי שחוקה ואתה מדבר איתי על מידת הזכרון? מה זה שייך?!'

ראית מימך חיה ועוף שיש להם אומנות? והן מתפרנסין שלא בצער

אמר לו הרב, יש משנה במסכת קידושין (פב), ואני מתפלל שאתה זוכר רק חצי משנה, חצי שכחת וחצי אתה זוכר. הרי במשנה כך שנינו: 'רבי מאיר אומר לעולם ילמד אדם

את בנו אומנות נקיה וקלה, ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו, שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות, אלא הכל לפי זכותו. (ובלי נדר נבאר את זה בהזדמנות אחרת). רבי שמעון בן אלעזר אומר, ראית מימך חיה ועוף שיש להם אומנות?!". אדם יחפש, ראה פעם אריה סבל? או שועל קייץ? לא ראינו. "והן מתפרנסין שלא בצער", מימינו לא ראינו שום חתול שיבוא ל'משרד הסעד' ויבקש עזרה, 'דמי אבטלה'... הם מתפרנסים שלא בצער. "והלא לא נבראו אלה לשמשני", כל הבריאה כולה נבראה בשביל להיות משמשי האדם השלם, כמו שהארכנו הרבה פעמים מדברי המסילת ישרים (פ"א), וזה עילוי לכל הבריאה כולה להיות משמשי אדם השלם, ולכן התקוטטו האבנים עלי יניח צדיק ראשו כידוע. "ואני נבראתי לשמש את קוני", את הקב"ה ית"ש, "אינו דין שאתפרנס שלא בצער?!".

הורעתי מעשיי וקיפחתי את פרנסתי

אם כן, למה תמיד יש את הבעיה הזו של צער בפרנסה. אומר התנא, אני אגלה לך, "אלא שהורעתי מעשיי, וקיפחתי את פרנסתי". זה הסיבה. בגלל שהרעתי את מעשיי, על כן קיפחתי את פרנסתי.

שכחת את הרישא...

אמר לו הרב, אתה כל הזמן צועק 'אין לי פרנסה', 'קיפחתי את פרנסתי', אבל שכחת את הרישא של המשנה, הריעותי את מעשיי... הקב"ה מחשב הכל. אין דבר כזה שירד מן השמים צער לאדם בכדי, יש שורש וסיבה לדבר, צריך להתבונן בזה, ולתקן מה שצריך לתקן.

נוסח הוידוי וחבקשה בברכת 'שמע קולנו'

ראיתי באיזה ספר שעומד על שאלה מעניינת, זה בדרך צחות אבל הרבה מוסר יש בזה, [מדברי צחות הרבה הרבה אפשר ללמוד. רבותינו אמרו הרבה דברים שהם לכאורה 'לתפארת המליצה', אבל מי שמתבונן ורואה הרבה מוסר השכל אפשר ללמוד מזה]. בוידוי

הטעם שהיה מלאך לכל דיבור עם הגר

ד.

לדוגמא בפרשה שעברה, פרשת לך לך, למדנו על המלאכים שבאו להגר, ורבותינו אמרו (הובא בפירוש רש"י שם בראשית טז ט) שכל דיבור - מלאך אחר אמר את זה. מלאך אחד אמר לה שאלה, אחר כך בא מלאך שני עם עוד שאלה. ושאל אדם גדול אחד, באמת, למה הגר זכתה לכל כך הרבה מלאכים, הלא די ומספיק מלאך אחד ידבר איתה את כל השיחה, למה לכל דיבור מלאך בפני עצמו?!

שאנחנו אומרים יום יום בתפלת העמידה, בברכת 'שמע קולנו', 'ריבוננו של עולם, חטאתי עויתי פשעתי לפניך' וכו', ומיד אחרי הודויו 'יהי רצון מלפניך שתזמין פרנסתינו ומזונותינו', והנה אומר זאת 'יהי' עם וא"ו החיבור, וצריך להבין, בתחילה הוא אומר וידוי, חטאתי וכו', ומיד אחרי זה הוא מבקש את הפרנסה, עם וא"ו החיבור, מה השייכות?

אחרי ששב בתשובה מבטל המקטרגים וראוי לפרנסה

ההסבר הפשטי והאמיתי, כי כשהאדם מרע את מעשיו - מקפח את פרנסתו. לכן הוא מודה על חטא, 'ריבוננו של עולם, אני בא לעשות תשובה', וכך מסלק את המקטרגים והמסטינים מעליו, וממילא ראוי לו לזכות בפרנסה בנחת, ולזה הוא מבקש על הפרנסה.

חטאתי עויתי - ועל כן תן לי פרנסה...

אבל הוא ביאר בדרך צחות, וגם זה אמת, כך הכוונה, הוא מתפלל ריבוננו של עולם, אני רואה בעולם הזה שדרך רשעים צלחה, כל מי שהוא רשע ועבריין יש לו פרנסה ויש לו הכל. אם כן - גם אני מודה לפניך חטאתי עויתי פשעתי, ולכן תיתן גם לי פרנסה...

כולנו מוקפים בחסדיו ית'

אדם יתבונן במעשיו, ויחשוב, האם ראוי הוא לפי מעשיו עוד לבקש?! כל מה שיש לך כולו חסד מופלא. מוקף בחסדיו של הבורא יתברך מכף רגל ועד ראש. תשמח במה שיש לך, ותודה ותתודה על מה שעשית. אם לא יהיה 'הריעותי את מעשיי' ממילא לא יהיה גם 'קיפחתי את פרנסתי'. וה' יהיה בעזרנו.

'אל תרבה שיחה עם האשה'

אלא באו ללמד אותנו מוסר השכל, שאפילו אצל מלאכים שייך 'אל תרבה שיחה עם האשה'... לכן כל אחד ואחד מהמלאכים דיבר דיבור אחד בלבד. זה אמנם צחות. אבל מונח בזה יותר מצחות. כדאי גם לנו להתחנך בדבר הזה.

אתה לא גדול ממלאכים...

יש אחד חושב 'אני כבר מלאך, אין לי יצר הרע...', תדע לך גם מלאכים קיצרו בדיבור... ואם כן גם אתה לא יותר גדול מהם...

חידו"ת פרשת חיי שרה

א. בענין וירץ לבן אל האיש

בראשית (כ"ד כ"ח): "ותרץ הנערה ותגד לבית אמה כדברים האלה: ולרבקה אח ושמו לבן וירץ לבן אל האיש החוצה אל העיץ: ויהי כראות את הנזם ואת הצמידים על ידי אחתו וכשמעו את דברי רבקה אחתו לאמר כה דבר אלי האיש ויבא אל האיש והנה עמד על הגמלים על העיץ: ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים".

והתעוררתי בס"ד דלכאורה המקראות לא באו כסדרן שהרי בתחילה היה צריך לומר ולרבקה אח ושמו לבן, ויהי כראות את הנזם ואת הצמידים על ידי אחתו וכשמעו את דברי רבקה אחתו לאמר כה דבר אלי האיש וירץ לבן אל האיש החוצה אל העיץ וגו', ומדוע התורה מקדימה שלבן רץ אל אליעזר עוד קודם שמספרת התורה שראה את הנזם והצמידים וששמע דברי אחתו רבקה, וראוי להתבונן בזה.

ובס"ד עלה בדעתי שהדברים יובנו עם מה שלימדנו רבינו חיים ן' עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש, דהנה בספר שמות י"ט פסוק א' כתוב: בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני, ובפסוק ב' כתוב: "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר", וכה כתב שם באור החיים: "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני, קשה למה איחר המוקדם, כי פסוק זה היה לו להקדים קודם פסוק שלפניו שאמר באו מדבר סיני. ואולי שהוא על דרך אומרם (בראשית רבה פ"ה ס"ח) אהבה מקלקלת השורה להקדים המאוחר, שלהיות כי הוא זה יום המקווה לבורא, לתורה, לעולם, לעליונים, ולתחתונים, ומיום הבריאה הם יושבים ומצפים מתי יבואו בני ישראל מדבר סיני, לזה כשהגיעו שמה לא עצרו כח לספר סדר הדבר, ותיכף קדמה ההודעה באומרו ביום הזה באו וגו', הגיע חשוק ונחשק לחושק וחשוק ושמחו שמים וארץ, כי זה הוא תכלית הבריאה ותקותה, ואחרי כן חזר הכתוב להודיע פרטן של דברים" עכ"ל"ק הנוראים והמופלאים זיע"א.

ולמדנו מדברי קדשו ז"ל שלפעמים לא באו פסוקי התורה כסדרן הנאות והראוי מפני האהבה המקלקלת את השורה, וכנ"ל, ולפי זה יש מקום לומר גם כאן גבי לבן שמחמת אהבתו לממון נתקלקלה השורה והקדימה התורה ענין להיטותו לממון, ולכן נכתב הפסוקים שלא כסדרן ונכתב בתחילה שהוא רץ, ורק אחר כך נכתב מה שראה שהביאו לרוץ ודוק היטב.

ועם האמור לעיל אמרתי בדרך רמז שיובן הפסוק שם: "ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים", וכאן תיבת בא כתובה מלא בוא, אבל מצינו בהרבה מקומות שהתורה כתבה בא חסר כמו בבראשית ז' א', ושמות ב' י"ח, ושם ו' י"א, ושם ז' כ"ו ועוד, ויש לפרש שתורה רמזה שלבן אמר לאליעזר בוא מלא כלומר עם כל הממון וכל הגמלים וכו', שתאות הממון של לבן היתה נוראה ולא היתה לה שבעה, וכמו שפירשו גם ספא דקרא ואנכי פנתי הבית ופירש רש"י מעבודה זרה והם דברות רז"ל במדרש בראשית רבה (פ"ס ס"ח)

ומדרש אגדת בראשית (פרק ס"ח), ופירושו שבראות לבן לאליעזר ועושרו זרק את אלהיו מביתו כנודע ודוק.

ומה שדרשו רז"ל ופנתי הבית מעבודה זרה, כתב לפרש בספר תורה תמימה בראשית שם (אות ל"ד): "יתכן דרריש הלשון ואנכי פנתי הבית, דעל הרוב יונח לשון פנוי על הסרת המכשול או הסקול וכבוד המקום, כמו סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול (ישעיה נ"ז), ומפרש כאן דהלשון פנתי יונח גם על ומקום לגמלים, והיינו שהסיר כל המכשולים המונעים לכניסת כל הכבודה של אברהם אבינו" עכ"ל.

וראש דבריו לקח כמנהגו מספר הכתב והקבלה שם שכבר כתב כן: "פנתי הבית. מעבודה זרה [פרש"י מדברי רבותינן], נראה שיצא להם כן מדלא אמר בערתי הבית, כמו בערתי הקדש מן הבית, ואמר לשון פנתי אשר בכמה מקומות בואו בלשון כבד יורה על המפנה ממקומו דבר שהוא מוקש המזיק או מצער את האדם, כמו סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול (ישעיה נ"ז) וכדומה לזה", ועיין גם בספר פרדס יוסף בראשית שם. [ועל דרכו זו של הרב תורת תמימה ז"ל עיין בכלל הנסמן בחיבורי הנכחי וצרף לכאן].

ב. בענין ויצא יצחק לשוח בשדה

כ"ג כסלו תשל"ו.

בראשית (כ"ד ס"ג): "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים". והגאון חיד"א ז"ל בספרו פני דוד שם (אות י"ג) כה כתב: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" עולה גימטריא "שתקן תפלה של מנחה" - כתב יד מתלמידי רבינו יהודה החסיד זצ"ל ממה שקבלו מרבים.

וזה דרך רבותינו הראשונים ז"ל לרמוז דרשות רז"ל בגימטריאות וצירופים, על דרך שערי בינה של רבינו אלעזר בעל הרקח שמביאו הרב מנות הלוי, וכך דרכו של רבינו אפרים בפירושו על התורה כתב יד", עד כאן דברי החיד"א ז"ל. [בענין דרכם של רבותינו הראשונים ז"ל לרמוז דרשות חז"ל בפסוקים - עיין במאמרי על הגימטריאות הנדפס בסוף חיבורי הדר יעקב ח"ב וצרף לכאן].

ונתעוררתי דלכאורה תימה שרבינו החיד"א ז"ל העתיק דברים כהויתם וכצורתם, ולא שת לבו הטהור שאין הגימטריא מכוונת כלל, וכמו שיראה הרואה.

וראיתי שהדברים הנ"ל בספר פני דוד הועתקו גם בספר פירושי התורה לרבינו יהודה החסיד שם (דף ל"ד) והמהדיר הרגיש שאין הגימטריא נכונה כי תיבות "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" עולים סך אלף תת"ח, ולעומת זה התיבות "שתקן תפלה של מנחה" עולים אלף תשצ"ג, ויש הפרש של **חמש עשרה** וסיים שם: "ואיני יודע לתקן".

ומריש אמינא שבמקום שתקן תפלה של מנחה, צריך לומר שתקן התפילה של מנחה וכך הגימטריא מכוונת בדיוק.

ואחר כך ראיתי שהמהדיר הנ"ל לא חישוב נכונה, שתיבות "שתקן תפלה של מנחה" אין חשבונן אלף תשצ"ג כמו שהוא כתב, אלא מספרן הנכון הוא אלף תשצ"ח, ולפי זה פשוט וברור שצריך לומר "שתקן תפילה של מנחה" ותפילה מלא י', ואז החשבון מדוקדק ומדויק צא וחשב. [ובאופן אחר יש לומר תיבת שתקן מלא י' תפלה של מנחה].

בהיותי בזה ארמוז בס"ד הנלע"ד בענין זה דיצחק יצא לשוח בשדה לפנות ערב כנ"ל, ועוד שם (פסוק ס"ה) כתוב מי האיש הלזה ההולך בשדה, ובחינת יצחק אבינו היא "שדה" כאומרם פסחים (פ"ח א') יצחק קראו שדה.

ומיצחק אבינו ע"ה יצא עשו והוא פסולת ידיה, שהוא היה צריך להיות מתוקן בבחינה "שדה", אבל קלקל ונהיה איש יודע ציד איש "שדה", ויבא עשו מן "השדה" והוא עיף.

ויצחק אבינו רצה לתקן קלקול זה ולכללו בקדושה ואמר לעשו בנו צא השדה וצודה לי ציד (שם כ"ז ג'), ותן דעתך בברכת יצחק ליעקב כאשר הוא חושב שיעקב הוא עשו כך כתוב: "ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'", ובספר הזהר הקדוש ח"א (דק"ב ע"א): "אית שדה ואית שדה, אית שדה דכל ברכאן וקידושין ביה שריין, כמה דאת אמר כריח שדה אשר ברכו ה', ואית שדה דכל חירוב ומסאבי ושיצאה וקטולין וקרבין ביה שריין", ועיין בספר נועם אלימלך (פרשת וישלח), ובספר פרי צדיק (פרשת מסעי סימן ז'), והבן היטב כי קצתי מאוד.

עוד תראה בדברי רבינו בחיי ז"ל שמות (כ"ב ל') על הפסוק בשר "בשדה" טריפה לכלב תשליכון אותו שכה כתב: "אין להם לאכול בשר טרפה שלקה מצד הכח המשחית, והזכיר **בשדה** לתוספת באור, כי שם כחו של **עשו הרשע**, שהיה **איש שדה**, והוא כחו של קין ראש המרצחים, שהזכיר בו הכתוב ויהי בהיותם **בשדה** וגו', גם הכלבים מן הצד ההוא, והטרפה ראויה להם, ולכך אמר לכלב תשליכון אותו".

והיינו כנ"ל שבחינת עשו "שדה" והוא הוא "הכלב" וכנזכר בדברות חז"ל במדרש בראשית רבה (פ"ע ס"ג) דעשו בחינתו "כלב" וכדכתיבנא בס"ד בארוכה בחיבורי טוב להודות ח"ג, ומה שהוספתי בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן א') וצרף לכאן.

ג. בענין אם אברהם נתן מתנות לישמעאל

בראשית (כ"ה ו'): "ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת, וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי, קדמה אל ארץ קדם".

ופירש רש"י ז"ל: "הפילגשים, חסר כתיב [פילגשם] שלא היתה אלא פלגש אחת. היא הגר היא טטורה נשים בכתובה. פילגשים בלא כתובה כדאמרינן בסנהדרין (כ"א ב') בנשים ופילגשים דדוד", ונכדו הרשב"ם ז"ל שם כתב: "הפילגשים, הגר וקטורה", וחולק על רש"י ז"ל שהיא קטורה היא הגר, אלא שתי נשים שונות היו.

ורואה אני שהם נחלקו במחלוקת רבותינו ז"ל, שכך אמרו במדרש בראשית רבה (פס"א ס"ד): "ושמה קטורה, רב אמר זו הגר, אמר ליה רבי נחמיה והכתיב ויוסף, אמר ליה על פי

הדבור נשאה, היך דאת אמר (ישעיה ח') ויוסף ה' דבר אלי עוד. אמר ליה והכתיב ושמה קטורה. אמר ליה שמקוטרת מצות ומעשים טובים, אמר ליה והכתיב ולבני הפילגשים אשר לאברהם, אמר ליה פלגשם כתיב". ועיין שם בספר שערי זהר (דף קל"ט ע"ג).

והדרברים מפורשים יותר במדרש תנחומא הקדמון שם (פרשת חיי שרה ס"ח): "היא הגר היא קטורה, דברי רב, ורבותינו אומרים אשה אחרת נטל", וכזאת שם במדרש תנחומא (הרגיל ס"ט): "רב אומר היא הגר היא קטורה, ולמה נקרא שמה קטורה שהיתה קשורה כנוד, ורבותינו אומרים אשה אחרת לקח".

ומצאתי בילקוט שמעוני איוב (רמז תקנ"ד): "שלש נשים נשא אברהם, שרה בתו של שם, קטורה בתו של יפת, הגר בתו של חם" ואתיא כסברת רבותינו במדרש הנ"ל דקטורה אינה הגר, הרי שפירושי רש"י ורשב"ם הם דעות חז"ל וכנ"ל ודוק.

מיהו על כל פנים בין לפירוש רש"י ז"ל שהיא הגר היא קטורה, וכן לפירוש הרשב"ם ז"ל מתבאר שאברהם נתן מתנות לישמעאל.

ולרבינו חיים י' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש ראיתי שכתב: "ולבני הפילגשים נתן אברהם מתנות וגו', ולישמעאל לא אמר הכתוב שנתן לו מתנות ושלחו, כי לפי מה שכתבנו לעיל (ט"ז ה') כי ישמעאל משפט קנייה יש בו ליצחק - משולח ועומד הוא, ויש יום לאל איום משפט יעשה ויכיר נקנה לקוניו", ועיין עוד בדבריו אור החיים הקדוש שם (כ"ה י"ג) עיין שם.

ומצאתי לו חבר גאון קדמון [נח נפשיה כ"ב כסלו שמ"ו], הוא רבי אליעזר אשכנזי ז"ל, שכה כתב בספרו מעשי השם (חלק מעשי אבות פ"א): "אברהם לא נתן לישמעאל חלק בישוב כלל, שלבני קטורה נאמר שנתן מתנות וששלחם ארצה בני קדם, שלדעתו הוא הקדמוני שניתן לו במראה בין הבתרים, וארץ ישראל ליצחק, אמנם לישמעאל לא נאמר שניתן לו בישוב כלל, רק שכן מעצמו במדבר, וכן נאמר וישכנו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים בואכה אשורה, שלא נאמר ששכנו בשום ארץ נושבת רק מחוילה עד שור, שפירושו בדרך במדבר מזו לזו, באופן שהעירות והיישוב היה לבנים שילדה קטורה, והמדברות שבין עיר לעיר היה לישמעאל, וזהו על פני כל אחיו נפל, שבעירות היו אחיו ובדרכים שבין עיר ועיר היה לישמעאל, והאות שעד היום במדבר הם" ע"ש.

ונראה לומר שאם אברהם נתן מתנות לישמעאל או לא, תלוי במחלוקת בדברי רז"ל אם קטורה זו הגר, דלסוברים שקטורה זו הגר אזי אכן ישמעאל קיבל מתנות ולחולקים שקטורה אינה הגר ישמעאל לא קבל מתנות, ודוק. [ויש להרגיש שהיה להם להזכיר לרבותינו הנ"ל הרב מעשה השם והאור החיים, דברי רש"י ז"ל המיוסדים על פי דברות חז"ל שישמעאל קיבל מתנות כנ"ל].

ועבשיו מצאתי לרבינו הרד"ק ז"ל בפירושו לספר בראשית שם שכתב: "ולבני הפילגשים, לא היו פלגשיו שהיו לו בנים מהם אלא פלגשי ביתו היו, מעבדיו בני ביתו, ואותם הבנים היו ילידי ביתו ונמלו עמו ואוחזים דרכו, ונתן להם מתנות מכסף וזהב ומקנה כפי מה שראוי, וכל שכן שנתן לישמעאל ולבני קטורה, אף על פי שלא זכר אותם, כי אחר שלילידי ביתו נתן, כל שכן לבניו", ולפי דרכו יש לומר דגם לסובר שהגר לחוד וקטורה לחוד ישמעאל קבל מתנות, דוק ועיין.

ד. בענין לבני הפלגשים נתן אברהם מתנות

בראשית (כ"ה ו'): "ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם".

ופירש רש"י ז"ל: "נתן אברהם מתנות פירשו רבותינו שם טומאה מסר להם. דבר אחר מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם".

ומקור דברי רש"י ז"ל במה שכתב "פירשו רבותינו שם טומאה מסר להם" הוא תלמוד ערוך סנהדרין (צ"א א'): "מאי מתנות אמר רבי ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם טומאה". **ופירש רש"י ז"ל**: "שם טומאה כישוף ומעשה שדים" ע"ש. ועיין לרבינו החזקוני ז"ל ובפירוש התורה לבעלי התוספות שם.

ובלומדי דברי רש"י ז"ל בפירושו לתורה דלעיל, עלה בדעתי בס"ד לפרש מדוע הביא שני פירושים בביאור ענין המתנות שאברהם נתן לבני הפלגשים, כי רצה לפרש אליבא דכולי עלמא, דהמעייין במסכת סנהדרין (נ"ו סע"א וע"ב) יראה דנחלקו תנא קמא ורבי שמעון, דלתנא קמא אין בן נח מוזהר על הכישוף, ורבי שמעון סובר דמוזהר על הכישוף ע"ש, ועיין בחידושי הר"ן שם.

ולבן רש"י ז"ל כתב שני פירושים, לתנא קמא הסובר דבן נח אינו מוזהר על הכישוף פירש דמתנות היינו שם טומאה שהוא כישוף ומעשה שדים שהרי אין בן נח מוזהר על זה, ולרבי שמעון הסובר דבן נח מוזהר על הכישוף הביא רש"י פירוש אחר דהיינו המתנות דניתנו לו לאברהם על דבר אשתו שרה כנ"ל ודוק היטב.

ועיינתי למהר"ל ז"ל בספר גור אריה על פירוש רש"י בראשית שם וכה כתב: "שמות הטומאה מסר להם וכו'. בסנהדרין (צ"א א') ופירושו מעשה שדים וכשפים (רש"י שם), ולא שרוצה לומר שנתן להם להשתמש בכשפים, אלא לסלק כשפים ושיד שנכנס באדם לסלקו, דבר זה נתן להם, אבל שיהיו משתמשים בכשפים - אין נראה לומר כלל, שהרי התורה חייבה מיתה מי שהוא מתעסק בכשפים. ומעשה שדים - זהו אפשר דמותו, דהרבה דברים מעשה שדים, כגון לשאול בשדים וכיוצא בזה להשביעם, והוא מותר, אבל כשפים אין נראה דהוא מותר למסור להם להשתמש בהם, כי אם לסלק הכשפים" עכ"ל.

הרי שהוא ז"ל שלל בתוקף שאין לפרש שאברהם נתן להם שיהיו משתמשים בכשפים שהרי התורה חייבה מיתה למשתמש בכשפים, וכיוצא בזה ראיתי לרבינו הט"ז ז"ל בספרו דברי דוד על התורה שם: "נתן אברהם מתנות, שם טומאה מסר להם. בסנהדרין (צ"א א') פירש רש"י דהיינו מעשה כשפים ושדים. וקשה הא אפילו בן נח אסור בכישוף כדאיתא בסנהדרין (נ"ו ב'). ונראה דהוא על פי מה דקיימא לן דמותר ללמוד מעשה כשפים כדי שיוכל לבטל כשפים. ועל כן אמר כאן שם טומאה מסר להם פירוש שידעו כח הטומאה ובמה יבטלוהו".

ומתבאר שרבותינו הגדולים הנ"ל הבינו שאי אפשר לפרש שאברהם אבינו מסר להם כשפים ממש, שהרי בן נח מוזהר על זה וחייבה התורה מיתה על מעשה כשפים, ועם שאיני

כדאי כלל וכלל, תמה אני על עצמי כי שנו משנתם כרבי שמעון, אבל אנן קיימא לן כתנא קמא שאין בן נח מוזהר על הכישוף, וכדכתב להדיא הרב המאירי ז"ל סנהדרין (נ"ו א'): "חוקות הגוים כגון קוסם ומעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים אף על פי שהם חוקות הגוים ונמשכים הם לעיקרי עבודה זרה מותרים בני נח בכלם, ואף על פי שנאמר בהם בגלל התועבות ההם ה' מוריש אותם, ואם כן למה נענשו אחר שלא הוזהרו לא אמרה אלא שהם סולם ומבוא לעניני עבודות זרות שעליהן נענשו, והוא אמרו בעבודה זרה דאיענוש גוים עלה" ע"ש.

ובן דעת הרמב"ם ז"ל שאין בן נח מוזהר על הכישוף, עיין למרן ז"ל בכסף משנה הלכות עבודה זרה (פי"א ה"ד), ולרדב"ז הלכות מלכים (פ"י ה"ו), ועיין בחידושי הר"ן ז"ל סנהדרין (שם), ולגאון חיד"א ז"ל בספרו ברכי יוסף יו"ד (סימן רצ"ה אות א'), ולגאון אשמיר רבי יצחק נבארו ז"ל בספרו היקר והנכבד פני מבין על מסכת סנהדרין ח"ב (דק"ד ע"א), ובספר המפתח על הרמב"ם שם (דף תקע"ו טור א'), ואכמ"ל.

על פי האמור יש להבין מה שראיתי בספר יערות דבש ח"א (דרוש י"ג) שכה כתב: "וזהו גם כן שעמון ומואב שמחו בזה, כי עיקר עוונם היה בשכירת בלעם ובלק וקסמים בידם, כי בן נח מצווה על כישוף, וזה היה ענין בלעם, וכו' וכל חכמת בלעם היתה לכוון השעה והעת אשר זועם ה', ואז הקסם מצליח והכל היה בכישוף, ולכך ריחק ה' אותם הואיל והלכו בקסם ובן נח מצווה על כך, ודור הפלגה שנענשו, היה הכל הואיל שהלכו אחר קסם" עכ"ל.

ולכאורה תמוה דגם ז"ל שנה משנתו כרבי שמעון שבן נח מוזהר על הכישוף, אבל אנן קיימא לן לדינא כתנא קמא שאין בן נח מצווה על הכישוף כנ"ל וצ"ע.

ובסנהדרין הנ"ל: "מאי מתנות אמר רבי ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם טומאה". וכתב מהרש"א שם: "שם טומאה פירש רש"י כישוף ומעשה שדים ואך על גב דאברהם קיים כל התורה כולה רשאי היה ללמוד מעשה כישוף כדאמרינן בסנהדרין (ס"ה א') לא תלמוד לעשות אבל למד אתה להבין ולהורות.

ולפירוש רש"י ז"ל צריך לומר דסוגיא דהכא אתיא כמאן דאמר דבן נח אינו מצווה על הכישוף, דלמאן דאמר בן נח נצטווה על הכישוף ודאי דאברהם לא היה מוסר לבני הפילגשים כישוף משום לפני עור. מיהו אי לאו פירוש רש"י יכול הייתי לפרש שם טומאה דקאמר הכא היינו מעשה שדים ולא כישוף וכדברי הרא"ש שמתיר במעשה שדים שאינם בכלל כשפים לכולי עלמא" עכ"ל, ודוק היטב. [ומה שכתב מהרש"א בענין מעשה שדים - השוה לדברי מהר"ל ז"ל בגור אריה הנ"ל ודוק היטב].

ולפי דרכו של מהרש"א ז"ל יש לומר שרבותינו הראשונים ז"ל שפסקו דאין בן נח מוזהר על הכישוף, טעמם מלבד שהלכה כתנא קמא כנודע, עוד בה דיש לומר דהסוגיא דסנהדרין הנ"ל דאברהם אבינו מסר שם טומאה לבני הפילגשים דהיינו כישוף ושדים כדפירש רש"י שם, אתיא כמאן דאמר שאין בן נח מוזהר על כך וכדכתב מהרש"א שם, ודוק.

והגאון הגדול בעל שבות יעקב ז"ל בספר עיון יעקב על עין יעקב סנהדרין שם כתב: "ואולי יש לומר שבני נח לא הצטוו על הכישוף אלא בהיותם באדמת קודש שהיא תועבת הארץ,

וכדכתיב בספר דברים (י"ח י"ט) כי בגלל התועבות האלה ה' מוריש אותם, מה שאין כן כשבני נח הם על אדמ אחרת כמו בני קדם לא הוזהרו על הכישוף", ועיין לגאון חיד"א בפתח עינים סנהדרין שם, ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי שם.

ודבריו חידוש גדול, ועם שאיני כדאי תמה אני על עצמי, כי לא שמענו מעולם חילוק באזהרות ובשבע מצוות דבן נח שרק בארץ ישראל הוא מוזהר אבל בחוץ לארץ מותרים לו, ואין הן מצוות התלויות בארץ, ובן נח בכל מקום מוזהר עליהן, וצ"ע.

ואם משום הטעם שכתב בעיון יעקב שם שכישוף תועבת הארץ היא ובסיבתה הקיאה ארץ ישראל את הגויים שישבו בה וכדכתיב כי בגלל התועבות האלה ה' מוריש אותם, עריות יוכיחו שגם עליהם נאמר בפרשת עריות ויקרא (י"ח א' ואילך): "וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו, אל תטמאו בכל אלה [כל העריות], כי בכל אלה נטמאו הגויים אשר אני משלח מפניכם ותטמא הארץ ואפקוד עוונה עליה ותקיא הארץ את יושביה וגו', כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ, ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם" וגו', ועוד שם (כ' כ"ג) בסוף פרשת עריות: "ולא תלכו בחוקות הגוי אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלה עשו ואקוץ בם, ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם" וגו'.

הרי מבואר ומפורש שהסיבה ששבעה עממים הקיאתם הארץ היתה **עריות**, והיא תועבת הארץ, ומעולם לא שמענו שמחוץ לאדמת הקודש בן נח מותר בעריות, כמו שיוצא לפי דרכו וטעמו של הגאון עיון יעקב ז"ל, וצ"ב, ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"ה (סימן ל"ה) וצרף לכאן.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

א. אהבת השי"ת

א.

ומבואר שמתוך אהבה בא לידבק בשכינה, והרי כל שיש דיבוק לשכינה יש חיים, וכדכתב הרב כלי יקר עצמו בספרו עמודי שש (סוף עמוד התורה ד"ז סע"ד) שכתב: "כי הדבקות בשכינה - נותן חיים אל הנדבק", וגם בספרו כלי יקר שמות (כ' י"ב) כתב: "הזכיר ה' אלהיך אצל כיבוד אב ואב, שעשה הקב"ה דירה לשמו הגדול אצל אב ואם לומר שהמכבד אב ואם כאילו דרתי בניכם וכבודני [קידושין ל' ב'], ועל כן שכרו אריכות ימים כי הדבקות בה' מקור חיים נותן חיים ארוכים אל האדם, וכו', והנשמה על ידי הדבקות שיש לה עמו תזכה לאריכות ימים, כמו שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום" עכ"ל, והארכתי בזה בפתיחה לחיבורי הנכחי ודוק.

דברים (ל' ו'): "ומל ה' אלהיך את לבבך, ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלהיך, בכל לבבך ובכל נפשך, למען חייך".

ויש להבין מהו זה שאמרה תורה "למען חייך", ורבו גם רבו רבותינו ז"ל שפירשו "למען חייך" דהיינו לחיי העולם הבא, עיין שם בפירוש רבינו הספורנו, ובספר שפתי כהן, ובספר הכתב והקבלה, ועיין היטב בדברי התרגום המיוחס ליונתן שם, ובספר אהבת יהונתן שפירש למען חייך למען התורה, ועיין בספר פנים יפות שם (פסוק א') ועוד ועוד.

אמנם לפי האמור שמצות אהבת השי"ת מביאה לאדם אריכות ימים שנות חיים, יש לפרש המקרא כפשוטו, שאחר שהשי"ת ימול לבב האדם, ועל ידי כך יבוא לאהבת השי"ת בכל לבב ובכל נפשך, יזכה

כתב הגאון רבי פינחס במוה"ר יהודה ז"ל מ"מ דק"ק פאלצאק ז"ל [מתלמיד רבינו הגדול הגר"א זצ"ל] בספרו ראש הגבעה (ד"ח ע"ב): "הזהר והרחק בני מכל האהבות, כי כל האהבות מקצרות החיים, אהבת תענוגי האכילה מביאה לידי כל מחלה. אהבת העושר והכבוד מביאה האדם לכל סכנת האיבוד. אהבת הבנים מקצרת ימים ושנים. אהבת האשה היא עצמות המיתה, מטמטמת לבו, מעכרת מוחו, לוקחת מאור עיניו, ומסירה כוחו, מגדלת שערו, מבאשת ריחו, משנה פניו ותשלחהו, למלך בלהות תצעדיהו. לבד אהבת ה' אלהיך - היא חייך ואורך ימך", ודפח"ח. [ובספר כלי יקר דברים (ל' ט"ו): "כי אהבת ה' מביאה החיים" עש"ב. ועיין בחיבורי הנכחי לקמן ערך דקדוק מצוה, וצרף לכאן].

ובטעמו של דבר יש להסביר עם דברי קדשו של הרב כלי יקר ז"ל במדבר (ט"ו ל"ח): "ים דומה לרקיע, וממנו יראה וכן יעשה, מה הרקיע אינה משנה מידתו, ולא עוד אלא ששמח לעבוד, כך יעבוד גם הוא את ה' בשמחה מאהבה, ואם יאמר העובד ה' מה יתרון לעושה מאהבה על העושה מיראה, על זה אמר ורקיע דומה לכסא כבוד, כי על ידי זה יזכור שמתוך האהבה יבוא לדבקות השכינה, מקום חוצבה של הנשמה, כי כל ירא מתרחק מזה שהוא ירא ממנו, והאוהב משתדל תמיד לדבק בנאהב לו, כי על כן יבוא על שכרו נמצא שהאהבה תכלית ההצלחה כי על ידה יזכה לדבק בכסא כבודו" עכ"ל.

ואם קשה לו לכוין כל זה בעת קריאת שמע, יראה להתבונן בכל זה על כל פנים פעם אחת ביום, וכי בשביל שהיא מצוה תדירית שאינה תלויה בזמן כידוע, תהיה נגרעת שלא יראו לקיים אותה על כל פנים פעם אחת ביום.

וטוב שיראה להתבונן בזה אחר התפילה, קודם שיכנס לביתו לאכול, דומיא דשאר המצוות המוטלות על האדם כמו תפילין, או לולב ומיניו בחג הסוכות, דאינו אוכל קודם שמקיימן כמבואר בשלחן ערוך או"ח (סימן ר"ה וסימן תרנ"ב) עיין שם" עכ"ל"ק.

ומה שכתב רבינו החפץ חיים ז"ל שהקורא קריאת שמע בלא תפילין אף שבדעתו לקשור אחר כך לא מהני - היינו כשלא יעבור זמן קריאת שמע, כי פוסקים רבים מתירים לכתחילה כשיש חשש שיעבור זמן קריאת שמע, ועיין בספרו משנה ברורה (סימן נ"ח אות ה'), ולמו"ז הגאון ז"ל בספרו כף החיים (סימן כ"ה אות כ"ח, וסימן נ"ח אות ע"א וסימן ס"ו אות ל"ד), ולגאון האדר"ת בהגהות בני בנימין על הרמב"ם הלכות קריאת שמע (פ"ב ה"ז), ושו"ת דברי יעקב שור (סימן ל"א), ובספר נפש חיה (סימן כ"ה ס"ב) ועוד הרבה הרבה ואכמ"ל. [ומה שכתב הגאון האדר"ת ז"ל שהאחרונים לא העתיקו דברי הלבוש, הוא תימה שכולם העתיקוהו עיין בכף החיים שם].

ודע כי הגאון אדמו"ר מאוז'רוב זצ"ל בספרו באר משה (פרשת קדושים ד"ה וזה) הביא משם "היהודי הקדוש" זי"ע שאמר: "המבחן לכל איש ישראל אם הוא באמת מאוהבי השי"ת - הוא על ידי אהבת ישראל, שאם יש בו אהבת ישראל הרי זה סימן שיש בו אהבת השי"ת, וזהו ואהבת לרעך כמוך אני ה'", והוא בספר קדושת היהודי השלם (פרשת קדושים דק"ח ע"ב) ע"ש, ועיין היטב בדברות

לשנות חיים, והיינו "למען חיך" שיאריך ימים בעולם הזה כנ"ל, וזו לשון הגאון מלבי"ם ז"ל שם: "למען חיך שאם לא כן לא תאריך ימים, כי עוד תוסיפו סרה" ודוק היטב.

וזו לשון הרב החינוך ז"ל (מצוה תי"ח): "ונוהגת מצות אהבת ה' יתברך, בכל מקום, ובכל זמן, בזכרים ונקבות, והעובר על זה וקובע מחשבתו בענינים גשמיים בהבלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג בהם בלבד, או להשיג כבוד העולם הזה הכוזב להגדיל שמו, ולא לכוונה להטיב לטובים ולחזק ידי ישרים, ביטל עשה זה ועונשו גדול. ומצוה זו מן המצוות התמידיות על האדם ומוטלות עליו לעולם" ע"ש.

ומרנא ורבנא החפץ חיים זצ"ל בסוף ספרו שמירת הלשון ח"ב (בחתמת הספר פרק ב') עורר הרבה על מצות אהבת השי"ת, ואלו דברות קדשו: "באתי לעורר על דבר מה דאיתא בברכות (י"ד ב') אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, דהיינו שאומר "וקשרתם לאות" והוא אינו קושר, אף שבדעתו לקשור אחר כך, אינו מועיל לזה כיון שאינו קושר תיכף.

ולבאורה פשוט דהוא הדין כשאומר ואהבת את ה' אלהיך וגו', יראה להכניס אהבת ה' יתברך בלב. [א"ה: עיין משנה ברורה (סימן כ"ה אות י"ד) שהביא כן משם בעל חרדים ועיין שם].

והיינו כמו שכתב בספר חובת הלבבות (שער אהבת ה' פ"ג) שיתבונן בגדולת הבורא ורוממותו [שהוא מחיה כל העולמות], ובהפוך קטנות ערך נפשו וזעירותו ודלותו, ואחר כך יכיר רוב טוב הבורא עליו בהתמדת טובותיו מיום היותו על הארץ, לא לפי מעשיו, ומסתיר עונותיו מבני אדם, ומאריך לו.

ברחמיותא, קארי ליה לקב"ה רחימא". [וברור אצלי שצריך לומר קארי ליה קב"ה, ולא לקב"ה, דהיינו שהשי"ת קוראו אהובי כנ"ל. וראיתי כעת שכן הוא בספר אור החמה שם וז"ב].

וזו לשון הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו מחשבות חרוץ (אות ג'): "אמרו במדרש תנא דבי אליהו (פכ"ה) חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב, חייב האדם הוא לומר ולהשתוקק לזה, שזה כל האדם להשתוקק בכל לבבו ונפשו להשי"ת, ואז כפי גודל תשוקתו להשי"ת - כן תשוקת השי"ת אליו כמו שאמרו מה דלבך על רחמך מה דבלב רחמך עלך וכטעם ה' צילך דוגמת הצל".

ובספרו פרי צדיק לראש חדש כסלו (אות ד') כתב: "אברהם נקרא אברהם אוהבי. ובספרי איתא על הקב"ה מה דבליבך על רחמך מה דבליביה עלך, והוא כמו שנאמר כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, וכיון דכתיב אברהם אוהבי בודאי השי"ת אוהבו, ועוד שם בספר פרי צדיק (חג השבועות אות ב'): "באברהם אבינו ע"ה מצינו אברהם "אוהבי", שהיה אוהב להשי"ת, וממילא על ידי זה זכה שגם אהבו השי"ת, כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם נדרש בספרי גם על השי"ת".

ובספר אור החיים הקדוש שמות (ל"ג י"א): "ודבר ה' וגו' פנים אל פנים הכוונה בזה היא כי כפי שיעור ההכנה שהיה עושה משה להקבלת פני שכינה - לאותו שיעור תהיה ההשגה מפנים העליונים, כי כפי אשר יכין אדם עצמו להשפעת הקדושה ישיג.

ואומרו כאשר ידבר איש אל רעהו, יתבאר לדרכינו על דרך אומרו כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, פירוש כי הלכות

קדשו של הרמח"ל זצ"ל בספר מסילת ישרים (ס"פ י"ט): "**אין הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את ישראל**, וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקב"ה מגדיל עליו, ואלה הם הרועים האמתיים של ישראל שהקב"ה חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם ולבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה, הא למה זה דומה לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה נאמנת והוא דבר שהטבע יעיד עליו" ודוק היטב.

ב.

שנינו בספרי (פרשת דברים פסקא כ"ד): "בשנאת ה' אותנו, אפשר שהקב"ה שונא את ישראל, והרי כבר נאמר אהבתי אתכם אמר ה', אלא הם שונאים את הקב"ה, משל הדיוט הוא מה דבלבך על רחמך - מה דבלביה עלך".

ובתב בספר ראשית חכמה (שער האהבה פ"א סוף אות ל', וסוף אות ל"א): "וכאשר יתדבק האדם בקונו באהבה גמורה מלב ונפש, כן גורם שהקב"ה יתדבק בו, כדמיון המים פנים לפנים". [ובביאור הגר"א ז"ל לספר משלי (כ"ו י"ט): "כמו שהאדם דבק להשי"ת - כן הקב"ה מדבק בו"].

ובס"ד מצאתי בספר הזהר הקודש ח"א (דקי"ב סע"ב): "בשעתא דבר נש רחים ליה לקב"ה - קב"ה רחים ליה", ומבואר באר היטב שבשעה שהאדם אוהב לקב"ה אזי גם הקב"ה אוהבו, ועוד בספר הזהר הקדוש ח"ב (דנ"ה רע"ב): "כמה אית ליה לבר נש לרחמא ליה לקב"ה, דהא לית פולחנא לקב"ה אלא רחימותא, וכל מאן דרחים ליה עביד פולחנא

השי"ת, כי אם צריך להשתדל שגם השי"ת יאהבנו, והיינו שישמור מצותיו וילך בדרכי ה' למען יאהבהו, אבל אם אינו מקיים ככל אשר צוהו ה', **אף אם הוא אוהב בלבו את השי"ת כיון שאינו נאהב מאת ה' - אין זה כלום,** וכמאמר רז"ל (פסחים פ"ז א') אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום, ככלה שנמצאת שלימה בבית חמיה ורדופה לילך להגיד שבחה בבית אביה, כי במה שתאמר שמצאה אותם שלמים אתה ואוהבת אותם, אין זה כל כך שלימות לה, כי אפשר מחמת שהם טובים מאוד לכך אוהבת אותם, רק אם היא אומרת שהם אוהבים אותה ומגדת שבחה זה יחשב לה למעלה" עכ"ל. ועיין.

ישכילו בנעלם אם לאהוב אם לשנוא, כי כפי אשר יכין האדם לכו לאהוב חבירו, כמו כן יתבונן לב חבירו לאהוב אותו, והוא אומרו כאשר ידבר איש אל רעהו שלא יאהבהו אם לא יכין לכו להיות גם הוא רעהו, כמו כן דיבר ה' פנים אל פנים, ומעתה יבחין אדם מה הוא עם קונו, אם לבבו יתאוה ויחשוק בה' ובעבודתו - הנה זה סימן כי ה' אהבו" עכ"ל.ק. [ודבריו מפורשים בספר הזהר הקדוש].

וראיתי לגאון רבינו חיים מוואלוז'ין ז"ל בספרו רוח חיים על מסכת אבות (פ"ו מ"א) שכתב: "נקרא רע אהוב, כי עיקר הוא אם הוא נאהב גם כן, כי לא די במה שהאדם אוהב את

ב. אהבת ישראל

אהבה גימטריא כ"ו שם המיוחד, וזהו שאמר ואהבת לרעך כמוך וכן רעך יהיה לו אהבה, אני ה' דשני פעמים אהבה גימטריא השם המיוחד. ועוד אהבה גימטריא אחד, דכשיש אהבה יש אחדות **והשכינה שורה**, כמו שאמרו ז"ל והוא באחד ר"ל ששורה באחד כשיהיו באחדות, והאחדות על ידי אהבה שגימטריא אחד וזהו שאמר והוא **באחד** ואז יהיה שלום, ומעמיד קרבנות שהם שלום בבית המקדש. ונמצא מקיום מצות ואהבת לרעך הדברים מגיעים לצד עילאה כביכול, וזהו שאמר ואהבת לרעך כמוך אני ה' וכו', ובפרט בימים הללו שהם ימי דין צריך ליהזר ביותר לאהוב לכל ישראל אהבה עצמית, כי אהבה הוא חסד ועל ידי זה מתמתקים הדינים, ואותה אנחנו מבקשים בימים נוראים הקדושים הללו, והוא על דרך מה שפירשתי בעניותי במה שאמרו בברכות (ה' א') דאם קבל היסורים מאהבה יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלת, דהיסורין הם דין,

בספר זכרון שלמה לזכר רבי שלמה קאליש ז"ל (דף תע"ח) מובאת עובדא שהיתה לו עם רבינו הגדול בעל חפץ חיים זצ"ל, עיין שם באריכות, ובסיום הדברים כתוב: "לפני פרידתם ביקש רבי שלמה מרבינו החפץ חיים זצ"ל שיברכהו, ואמר לו החפץ חיים: "רואה אני כך שאתה **אוהב ישראל אמיתי ויש לך לב מבין לעזור לאחרים**, ובזכות זה תהיה לך אריכות ימים", ואכן הפליג רבי שלמה וחי שנים ארוכות בדיוק כמנין שנות חייו של החפץ חיים גופו, שניהם נפטרו בשנות התשעים וחמש לחייהם" ע"כ. [אנאם בסך שנות החפץ חיים ז"ל יש כמה דעות ואכמ"ל].

ומצאתי לגאון חיד"א ז"ל בספרו כסא דוד (דרוש י"ג לשבת תשובה דנ"ו סע"ג) שכתב: "רבותינו הראשונים פירשו ואהבת לרעך כמוך אני ה', דעל ידי אהבה שאוהב לחבירו וחבירו יש לו אהבה עמו, שני פעמים

יארץ ימים כמאמרם ז"ל, מינה נמי מהאי טעמא ממש למי שאוהב ישראל שיזכה לאריכות ימים ודוק היטב.

ועם האמור אני מבין היטב מדוע הישיבה בארץ ישראל מביאה לידי אריכות ימים וככתוב למען ירבו ימיכם ובני בניכם על האדמה וגו', וכדכתיבנא בארוכה בחיבורי ויחי יעקב (סימן ו') עש"ב, ואוסיף כאן לשון הזהר הקדוש ח"ב (דקנ"ב ע"א): "ארעא קדישא יהיב **חיים** וכפרה ליתבהא", ועיין לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו כף החיים (סימן ז' אות ח'), כיון דסגולת ארץ ישראל להביא אחדות, כדברות קדשו של רבינו הגדול בעל חתם סופר ז"ל על התורה בראשית (י"ג ו'): "הנה מדרך טבע ארץ הקדושה להוסיף עוד אחדות ואהבה ורעות לצדיקים היושבים, כמו שאמרו חז"ל בנדרים (כ"ב א') ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל הוא דכתיב", עיין בכל דברי קדשו זיע"א, והרי על ידי אחדות זוכים לשנות חיים כמשנ'ת, ולכן ארץ ישראל מאריכה ימים ודוק

ומי שמקבלם מאהבה מעורר חסד שהוא מדת אהבה, ובזה מתמתקים הדינין והגבורות, ומיחד קב"ה ושכינתיה, על כן בא בשכרו בהני תלת מילי דבמזלא תליין בני חיי ומזוני, וזהו שאמר יראה זרע יארץ ימים בני חיי, וחפץ ה' בידו יצלה שתלמודו מתקיים בידו, כי עלה למקום הזכירה כידוע". [נהחיד"א ז"ל בספרו יוסף תהלות תהלים (פ"ה ט') כתב: "אמרו רז"ל אין השכינה שורה אלא כשיש שלום בישראל ככתוב בספר איוב (כ"ג י"ג) והוא באחד" ע"ש, ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך שלום) שהארכנו שעל ידי אחדות יש השראת השכינה].

ולפי דבריו הקדושים שעל ידי אהבת ישראל יש אחדות והשראת השכינה, בודאי בדין הוא שיטול שכרו שנות חיים ואריכות ימים וכמו שכתבתי בפתיחה לחיבורי הנכחי שכל שיש השראת שכינה יש חיים, ומה גם לפי מה שהסביר החיד"א ז"ל שהמקבל יסורים באהבה מתמתקים הדינים דאהבה מידת החסד ולכן

ג. אהיה אשר אהיה

לחכמה, לזכירה, לפרנסה, וכו', **ולכל דבר**, רק שיהיה טהור ויאמר ככוונה ע"ש, הנה מבואר מדברים אלו כי שם אהיה מסוגל לקבלת התפילה לכל מה ששואל האדם מהקב"ה ע"כ.

ולפי זה יש לומר שאם יתפלל האדם לשם זה שיארץ ימים ויזכה לשנות חיים ושלום יועיל לו ויזכה לכך, "כי שם אהיה מסוגל לקבלת התפילה לכל מה ששואל האדם מהקב"ה", ואם תפילה לשם זה מועילה שהחולה יבריא, מינה נמי שהבריא יחיה ויאריך ימים ודוק.

כתב הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו ימצא חיים (ר"ס ע"ג): "אהי"ה, אמר בפרקי רבי אליעזר (פרק ט"ל), והובא בילקוט שמעוני (פרשת שמות) על פסוק ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי אמר לפניו ריבון העולמים הודיעני את שמך הגדול והקדוש שאקרא בשמך ותענני, והודיעו "אהיה אשר אהיה" וכו', ובספרי נפש חיים (מערכת א' אות ל"ה) הבאתי משם הרב הגדול החיד"א ז"ל בספר יוסף בסדר (סימן ז') שכתב מצאתי כתוב בגנוזי המקובלים כתיבת יד אם יתפלל האדם לשם "אהיה אשר אהיה" יענה בכל דבר שבעולם לחולה, לבנים,

ד. אומר דבר בשם אומרו

א.

בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל, דהנה שמעתי משם הרב מהר"ש יצחק ז"ל מחבר שו"ת נאמן שמואל שפירש בדרך רמז על האומר חידושים משל אחרים ואומר שהוא חידוש, וזה שאמר קורא דגר ולא ילד שהוא אוסף חידושים, ולא ילד ומתעטף בטלית שאינה שלו, עושה עושר תורת אחרים וכו', ובאחריתו יהיה נבל, כשאומרים החידוש משמו אין שפתותיו דובכות.

ואפשר לפרש בסגנון זה קורא דגר שאוסף חידושים, ולא ילד כי לא הוא המוליד, עושה עושר דלא סגי ליה באמירה בעלמא אלא "עושה" עושר במעשה דכותב ספר על שמו וגונב מאחרים, **בחצי ימיו יעזבנו**, דכשם שהאומר שמועה מפייהם הצדיקים מתפללים עליו ומליצים טובה עליו, כך אם הוא אומר על שמו חידושים מצדיקים בגן עדן, **הם מקללים אותו**, וכן אם כותב ספר וגונב תורת אחרים, אם הנהנה בכבוד תורה נוטל חייו, קל וחומר שהוא נהנה במה שגנב תורת אחרים, **על כן בחצי ימיו יעזבנו**, ובאחריתו יהיה נבל, יבוא בגלגול אחר ויהיה מזולזל, כי נבל הוא ונבלה עמו, רחמנא ליצלן" ע"כ. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך קלה) וצ"ע]. לכאן ודוק היטב].

ודע כי קבלה בידי מגברא רבה תלמיד חכם עצום ורב שליט"א שהעושה כן שאינו אומר דבר בשם אומרו ומתעטף בטלית שאינה שלו - לא יזכה לכויין לאמיתותה של תורה, ועיין בחיבורי שובי השולמית ח"ד (סימן י"א) ודוק.

אסתר (ב' כ"א): "בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך, קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משומרי הסף ויבקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש, ויודע הדבר למרדכי, ויגד

כתב רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים השלם (סימן תתתי"ט דפוס ברלין): "אמרנו בבא מציעא (פ"ה ב') אתו תרי בוטאטי דנורא ומחיהו לההוא גברא וסמינהו לעיניה, למחר אזלי ואישתטחתי אמערתא, ואמינא מתניתא דמור קא מתנינא ואיתסי, הרי אם צדיקים עשו ספרים ופיוטים - מי שלומדם או אומרם, הצדיקים מטיבים לו, וכו', כי זכותם של הצדיקים גורם שנשמעים, ויחשב למי שאומרם צדקה, כי מי שעשאוים יבקשו עליהם" עכ"ל.

ועוד בספר חסידים (הרגיל, סימן רכ"ד): "כל האומר דבר שמועה מפייהם [של צדיקים] הם מתפללים עליו שם [בגן עדן] ומליצים טובה עליו".

ושמעתי על מו"ר החכם השלם, הגאון הגדול שר התורה והיראה עמוד ההוראה, רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל שהיה זמן שהיה רגיל ללמוד בספרי רבותינו גדולי הדורות נ"ע שאין כל כך למדים תורתם בזמן הזה, ומטעמא דלעיל, אחר שטרחו עסקו יגעו ועמלו בתורה, למה תהיה משנתם ריקנית ואין נהנים ממנה, ורצה להנותם שיהיו שפתותיהם דובכות בקבר זיע"א, וכתב בספר פלא יועץ (ערך חסד): "כשלומד דברי חכמים ונושא שמותם עלי שפתיו, יכויין שיהיו שפתותיהם דובכות בקבר, כי גם זה חסד גדול הוא" ודוק היטב.

והגאון חיד"א ז"ל בהגהות ברית עולם על ספר חסידים שם כתב: "מה שכתב רבינו ז"ל כל האומר שמועה מפייהם הם מתפללים עליו שם ומליצים טובה עליו, אפשר להסמין דבר זה בכתוב בספר ירמיה (י"ז י"א) קורא דגר ולא ילד, עושה עושר ולא במשפט,

והן אמת, ימים עמדתי מרעיד, באין מבין דברים הללו. אם מצד עצמם, כי מה ענין אמירת דבר בשם אומרו לענין גאולה. אם מצד הלשון, דתלי תניא בדלא תניא. כי דבר, האומר דבר בשם אומרו, כאן נמצא וכאן היה, ואמר הא למדת, עד שמצאתי ביאור הדבר במדרש תנחומא (פרשת במדבר סכ"ב): כל מי שאינו אומר דבר משל תורה בשם אומרו עליו הכתוב אומר **אל תגזל דל כי דל הוא**, וכל האומר דבר בשם אומרו זוכה שיגאלו ישראל על ידו, ממי אתה למד מאסתר, ששמעה הדבר ממרדכי, על ידי כן זכתה שנגאלו ישראל על ידה - הוי אם שמעת דבר הוי אומרה בשם אומרו ע"ש.

ופשר דבר, כי ממידות הגואל שיהיה עניו ושפל אינו נוטל עטרה לעצמו, סימן לדבר **עני ורוכב על חמור**. ואחרי שאסתר שמעה הדברים מפי מרדכי, נראה שכוונתו שתאמר היא הדבר למלך משמה להטות חנה בעיניו כמו שאמרנו, דאם לא כן למה לא אמר הוא עצמו אל המלך. ואף גם זאת לא רצתה ליטול עטרה לעצמה, ולא גבה לבה לאמר הדבר בשמה, יראה מזה שהיא שפלת רוח, וראויה שתבא גאולה על ידה. וזה קל וחומר לאומר דבר תורה בשם אומרו, כי אם על דבר הדיוטות כך, על דבר תורה על אחת כמה וכמה.

ולבן דקדק במדרש כל מי שאינו אומר דבר "משל תורה" וכו', ואחר כך אמר וכל האומר דבר בשם אומרו וכו', ואילו דבר משל תורה לא קאמר, כי לא היה זה דבר תורה, אלא שזה הוא קל וחומר כאומרו כי אם על דבר חול זוכה לכך, על דבר תורה על אחת כמה וכמה, ולכן חזר ואמר הא אם שמעת דבר הוי אומר בשם אומרו, כלומר בין שיהיה מדברי תורה, הן שיהיה מדבר אחר.

לאסתר המלכה, ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, ויבקש הדבר וימצא, ויתלו שניהם על עץ, ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך".

וראיתי לגאון רבינו שלמה אלקבץ ז"ל בספרו המופלא מנות הלוי שם שכה כתב: "האמנם יש לספק, למה לא אמר מרדכי הדבר אל המלך מפיו אל פיו, אחרי שהוא יודע הדבר בבירור, כי הוא עד בדבר או ראה שנתייעצו עמו כמו שקדם, או שמע אותם מדברים זה עם זה על הדבר כמו שנאמר, ואם היה מסופק בדבר, בודאי לא ישים לאסתר בסכנה עצומה על דבר חשש או אמתלאה, ואם כן למה לא אמר הוא בעצמו הדבר אל המלך.

ואחשוב כי עשה זה, להטות חן אסתר בעיני המלך, אחרי שהוא יודע כי עתידה תשועת ישראל להיות על ידה וכמו שנכפל למעלה, לכן הקדים שאסתר תגלה און המלך, ובהיות המלך ניצול על ידה, כאשר יבאו עם בני ישראל לעת משפט מות, והיא תבוא לפניו לבקש מלפניו על עמה, שורת הדין שינצלו על פי דבריה, אחר שהיא הצילתהו. והיא גם היא, כמו כן הפלאת לעשות, כי אמרה הדבר בשם מרדכי, להטות חנו בעיני המלך. ומה גם עם מה שקדם כי בעצתה נכנס מרדכי לפני לפנים, ועתה יאמנו דבריה ויראה טוב טעמה ועצתה, אחרי שעל ידו ינוצל המלך מהמות, ושניהם כאחד טובים להציל את המלך, ושוב מצאתי במדרש לקח טוב: בשם מרדכי, כדי שימצא מרדכי חן בעיניו.

ובמסכת אבות (פ"ו מ"ו) מנו אחד מארבעים ושמונה מעלות שהתורה נקנית בהם, והאומר דבר בשם אומרו. ואמרו עוד הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

עד כאן דברות קדשו הנוראים והמחרידים של רבינו הגאון הקדוש רבי שלמה הלוי אלקבץ זיע"א.

ומדי לומדי דברות קדשו אלו, נתעוררתי בס"ד לכמה הערות קטנות, והנני רושמן כאן למזכרת.

א. מבואר שמידת מלך המשיח במהרה יתגלה היא **ענוה**, והיינו קרא דספר ישעיה (ס"א א') רוח אדני אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים, בזה אני מבין מאמר רז"ל בפסיקתא רבתי (פרק ל"ו) הובא בילקוט שמעוני ישעיה (פרק ס' רמז תצ"ט): "משיח עומד על גג בית המקדש ומכריז ואומר **ענוים** הגיע זמן גאולתכם", ועיין מה שכתבתי לבאר בזה בחיבורי שובי השולמית ח"ז (סימן ד' ערך ענוה) וצ"ח לכאן.

ב. בדברי רבינו מהר"ש אלקבץ ז"ל מבואר חידוש נפלא שאומר דבר בשם אומרו אינו רק **בדברי תורה**, אלא דבר זה נוהג גם בדברי **חולין** שאינם דברי תורה, שהרי כך כתב: "כי אם על **דברי חול** זוהי לכך, על דבר תורה על אחת כמה וכמה, ולכן חזר ואמר הא אם שמעת דבר הוי אומר בשם אומרו, כלומר בין שיהיה מדברי תורה, הן שיהיה **מדבר אחר**, וזה חידוש פלא.

ג. ומה שכתב רבינו ז"ל שלכך התנא דאבות סמך מידת המבין שמועתו, למידת האומר דבר בשם אומרו וכו', איני יודע איזה ספר היה לרבינו ז"ל, כי בספרים שלנו כתוב **המכוין** את שמועתו, ולא כמו שכתב **המבין** שמועתו, וכן הוא בפירושו רש"י ז"ל שפירש: "המכוין את שמועתו כשהוא מורה הוראה מכוין באותו ענין שאמר לו רבו אבל אינו מוסיף דבר לומר שכן אמר לו רבו אלא אם כן אמר לו רבו" וצ"ב.

ומעתה הובררו הדברים, כי ענין "הא למדת" וכו' ביאורו, כבר אתה יודע כי האומר דבר בשם אומרו זוהי שמביא הקב"ה גאולה לעולם על ידו. אם כן אל תתמה, על אשר מנינו מידה אחרונה לארבעים ושמונה מעלות שהתורה נקנית בהם, האומר דבר בשם אומרו. כי זה מורה על שפלותו וענותותו, עד שעל ידי כך זוהי להביא גאולה לעולם כל שכן לדברי תורה.

ואפשר שנסמכה למעלת המבין שמועתו, להגדיל דבר האומר דבר בשם אומרו, כי לא די לומר הדברים כאשר שמעם כמשמעם, כי גם כשהוא מתכוון דבר מתוך דבר האחר, צריך שיודה בפיו ושפתיו כי ממנו למד והבין. וזה מבואר אחר שאמר המבין שמועתו ונודע כי זה נקרא נבון, המבין דבר מתוך דבר, וענין זה נופך ונופת צופים.

ובמה רחקה עצה זו מדורות האחרונים הללו, כי נמצאו בענינינו מגנבי דברים אלו מאלו, והמהדרים שבהם, מכסים שם אומרו ואומר סתם והמכוערים שבהם מייחסים אותם לעצמם, תמוכים בטוחים על מאמר סגנון אחד עולה לכמה נביאים. ועל זה סמכו מגנבי דברים, כנביאי השקר והמה מגנבי ספרים. וחושינו להם מחטאת חוסר אמונה, שאם היו מאמינים באמת שיש דין ושיש דין ויש עולם אחר שעתידים ליתן בו דין וחשבון ומשפט על כל נעלם, היו מפחדים מאשר יבושו לפני קונם בהמצאם גזלנים שם.

ומי גדול ממנו יתברך וכשעלה משה רבינו ע"ה למרום מצאו דורש בשם רבי אליעזר פרה בת שתים ועגלה בת שנה כדאיתא בפסיקתא דרב כהנא (פסקא ד') וחכמים הללו ראו ולא לקחו מוסר, ובמר נפשי כתבתי זה כי הייתי עשוק וגזול מדברי תורה כל הימים".

ב.

מדרש תנחומא (פרשת במדבר ס"ב): "אמר רבי חזקיה אמר רבי ירמיה בר אבא בשם רבי יוחנן כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזל דל כי דל הוא, וצריך אדם כשהוא שומע דבר לומר אותו בשם אומרו אפילו משלשלי (כנצ"ל) הלכה, ששנו רבותינו (פאה פ"ב מ"ו) אמר רבי תנחום הלבלר מקובל אני מרבי מיאשא שקבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני, [ו]כל מי שאינו אומר דבר משל תורה בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזל דל כי דל הוא [ואל תדכא עני בשער], וכל האומר דבר בשם אומרו זוכה שיגאלו ישראל על ידו, ממי את למד מאסתר ששמעה הדבר ממרדכי על ידי כן זכתה שנגאלו ישראל על ידה הוי אם שמעת דבר הוי אומר בשם אומרו". וכן הוא במדרש תנחומא הקדום (שם סכ"ז), והובא בילקוט שמעוני במדבר (רמז תרצ"ה) ועיין שם.

ועוד בילקוט שמעוני משלי (פרק כ"ב רמז תתק"ס) על הפסוק "אל תגזל דל כי דל הוא, ואל תדכא עני בשער": "אל תגזל דל כי דל הוא, אמר רבי שמעון בן יוחאי אמר רבי יצחק בר טבלא אמר רבי חמא אריכא משום רבי אחא דתנא רבי חייא כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא". [סדר ושמות משלשלי השמועה כאן אינו מובן וצ"ע והבן].

ומבואר שהמתלבש בציצית שאינה שלו ואינו אומר דבר בשם אומרו, אלא אומר בשם עצמו עובר בלאו, שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער וכנ"ל. [ובס"ד ראיתי כי כל הפסוק "אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער", עולה בגימטריא "זה שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו" ודוק היטב].

וכבר ידועה מחלוקתן של גאוני בתראי ז"ל בענין זה, שיש אומרים שמי שאינו אומר שמועה בשם אומרה עובר גם בלאו דלא תגזול דאורייתא, ויש החולקים, ועיין שו"ת מחנה חיים ח"ב (ח"מ סימן מ"ט), ומה שכתב לו עמיתו הגאון מהר"ם שיק ז"ל בתשובותיו יו"ד (סימן קנ"ו), ועיין בזה בספר שדי חמד (מערכת א' שיורי הפאה כלל ל"ה) ע"ש.

אלא שלפי זה היה להם לחז"ל לומר דעובר בלאו דלא תגזול דאורייתא ולא רק שעובר באל תגזול דל שהוא מדברי קבלה, ועיין. ואכמ"ל. [ועיין עוד בחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן נ"ו)].

ברכות (מ"ז ב'): "איזהו עם הארץ וכו', אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ אמר רב הונא הלכה כאחרים". [ועיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן מ"ח) בהא דרב הונא מנהגו לפסוק הלכה כאחרים].

ובתר הכי אמרו: "רמי בר חמא לא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא דתני ספרא וספרי והלכתא, כי נח נפשיה דרמי בר חמא אמר רבא לא נח נפשיה דרמי בר חמא אלא דלא אזמין ארב מנשיא בר תחליפא. והתניא אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ, שאני רב מנשיא בר תחליפא דמשמע להו לרבנן, ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה. לישנא אחרינא דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגריס להו, כצורבא מרבנן דמי".

ופירש רש"י ז"ל: "איזהו עם הארץ, שדברו חכמים בכל מקום: שלא שמש תלמידי חכמים, הוא התלמוד התלוי בסברא, שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך, והוא דוגמת התלמוד שסדרו

מרבנן דמי, ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה". ועיין שם.

ותו מעיקרא איך אפשר להעלות על הדעת ולומר כדבר הזה שרמי בר חמא שהיה מגדולי רבותינו האמוראים הקדושים, והתלמוד קורא על רמי בר חמא גברא רבה (פסחים מ"ח א'), וכן גברא דמרא סייעיה (בבא קמא כ' ב'), חלילה ישל בדבר מגונה כזה, להתעטף בטלית שאינה שלו ולהתהדר בנוצות לא לו, ולא לומר דבר בשם אומרו ח"ו, שעובר באל תגזול דל (תנחומא פרשת במדבר), ושלא יביא גאולה לעולם (מגילה ט"ו א'), אתמהא ואתמהא, וזה דבר שאי אפשר לאומרו לענ"ד.

ומצאתי לרב שפתי כהן ז"ל עצמו בהקדמתו לספרו (ד"ג ע"ד) שהאריך מאד בחובת אמירת דבר בשם אומרו, וכתב: "האומר מה ששמע מאחר ולא אומרו בשמו נקרא גזלן, כי כל אחד נשמתו קבלה במעמד הר סיני, ופעמים מה שקבל זה לא קבל זה, והוא אומרה משם עצמו נמצא מכוב בקבלתו וגוזלו מגאולתו, כי אם היה אומרה משם אומרו היה מביא לו גאולה, שהאדם נקרא עולם קטן (כמאמרם בתנחומא פרשת פקודי), והיה לו לנחת רוח, וזה מנעו ממנה, ואין לך גזלן גדול מזה שהוא גזל שאין לו השבה" וכו'.

וכיוצא בזה כתב עוד בשפתי כהן שם ויקרא (כ"ה כ"ד): "גאולה תתנו לארץ, אומר הקב"ה לנשמה ולרוח שיביאו גאולה לארץ שהוא הגוף, על דרך מה שאמרו חז"ל כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שהוא האדם שהוא עולם קטן ששפתותיו דובכות בקבר, גאולה גאלה כתיב כמה דאת אמר קרבה אל נפשי גאלה, גם הוא ציווי לכל מי ששמע שמועה מפי חכם שיאמר על שמו, זהו גאלה, תתנו גאולה לארץ" ע"ש.

האמוראים: לא אזמין עליה, רמי בר חמא לא רצה לצרפו לשלשה לזמון: דמשמע, משמש: ורמי בר חמא הוא דלא דק, לא בדק לשאול מדת רב מנשיא".

ופשט ביאור הלישנא אחרינא דשמע שמעתתא וכו', היינו הואיל ורבי מנשיא בר תחליפא שומע שמעתתא מפי רבנן וגריס להו, בזה עצמו מקבל תורת צורבא מרבנן, ואפשר לזמן עליו, ורמי בר חמא לא בדק לשאול מדת רב מנשיא וז"ב.

ולפיכך נעלם ממני ואיני מבין דברות קדשו של החסיד רבי מרדכי הכהן ז"ל מצפת בעל ספר המופלא שפתי כהן על התורה (פרשת שופטים י"ט י"ד דנ"א ע"ב) שכה כתב: "אם שמעת שום חידוש לא תאמר אותו אלא בשם אומרו, כדי שתביא לו גאולה, ואם לאו אתה נענש, כי יקרא עליך תגר, ת'סיג ג'בול ר'עך ראשי תיבות **תגר** וכן אמרו (בברכות הני"ל) דלא נח נפשיה דרמי בר חמא אלא דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגריס להו כצורבא מרבנן, פירוש שהיה גורס ההלכה כאילו הוא חידשה ולא היה אומרה בשם אומרה" עכ"ל.

ובעניותי עם שאיני כדאי כלל, תמה אני על עצמי, חדא שכך לשון התלמוד: "לישנא אחרינא דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגריס להו כצורבא מרבנן דמי", ואיך הרב שפתי כהן ז"ל יפרש תיבת "דמי", והיותר קשה דהאי לישנא על רבי מנשיא בר תחליפא אמרו, ולא על רמי בר חמא וכדפירש בספר שפתי כהן כנ"ל וצ"ע.

ובספר היקר דקדוקי סופרים לברכות שם לא הביא נוסח אחר בפרט זה, ואדרבה בנוסח כתב יד כתוב: "לישנא אחרינא דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגריס להו כצורבא

אמירת דבר בשם אומרו ועל פשע המתעטפים בטלית שאינה שלהם, וגם עיין לאותו קדמון מרבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל, אשר משאתו יגורו אלים, הוא רבינו ישעיה דטיראני ז"ל בספר תשובותיו (סימן ט"ו דף ק), ובדברי הגאון יעב"ץ ז"ל בספר לחם שמים אבות (פ"ו במשנה האומר דבר בשם אומרו), ובהקדמת הספר המצויין משמרת שלום על פרי מגדים יורה דעה שהאריך למאד, ובשו"ת ויצבור יוסף (סימן נ' אות ג'), ושו"ת כוכבי יצחק ח"א (במאמרי הפתיחה), ושם נתבאר הענין היטב, והשי"ת יצילנו מכל חטא ועון ומרעה חולה זו, ממנה ומשימצא דשימצא דילה אמן.

ה. אונאה

וכתב בספר עלי תמר על הירושלמי שם דף רכ"ג): "והטעם שלא יצאה שנה ומתו, שגרמו **אונאה** חמורה לבר קפרא, וגדולה אונאה שעונשה יכול להיות המות רח"ל, כמו שאמרו בבא מציעא (נ"ט ב') דאפילו רבן גמליאל נח נפשיה בגלל אונאה שנעשה לרבי אליעזר הגדול גיסו, ואמרו לאשתו של רבי אליעזר אחותו של רבן גמליאל מנא ידעת, אמרה כך מקובלני מבית אבי אבא כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה, ופירש רש"י "חוץ משערי אונאה, לפי שצער הלב הוא קרוב להוריד דמעות", וכן בבבא בתרא (כ"ה א') נח נפשיה דרב אדא בר אבא שגרם אונאה כשספר הדבר לפני רב יוסף, ואמר מאן דלא שהייה לאוניתא דמלכא דאדום, לא נשהיי לאוניתיך, ופירש רש"י לאוניתא אונאת בושתו, ובמנחות (ס"ח ב') שתק רבי טרפון, צהבו פניו של יהודה בן נתמיה, אמר לו רבי עקיבא יהודה צהבו פניך שהשבת את הזקן, תמיהני אם תאריך ימים ואותו הפרק פרס הפסח היה, כשעליתי

ואם כן איך הוא ז"ל כתב בעצמו כן על אמורא קדוש דזוטר מינייהו מחיה מתים הוה (עבודה זרה י"ב) ואיך יתכן לומר על אמורא קדוש שלא נזהר בכגון דא, שלא היה אומר השמועות בשם אומרן, והוא פלא בעיני.

ובס"ד זה רבות בשנים, למעלה משלושים, הארכתי למאד בקונטרס מיוחד מפי ספרים וסופרים בחובת הזהירות הגדולה לומר דבר בשם אומרו, ועיין בספרו של המוכיח הירושלמי הגאון הצדיק רבי יצחק פרחי ז"ל הנקרא מתוק מדבש (פרק י' אות ו' דף ע') שהאריך בדברי תוכחה נוקבים על חובת

א. אונאת דברים

כתב בספר החינוך (מצוה של"ח): "שלא להונות אחד מישראל בדברים וכו", ואפילו בקטנים ראוי להזהר שלא להכאיב בדברים יותר מדאי, זולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בכניו ובנותיו ובני ביתו של אדם, והמיקל בהם שלא לצערן בענינים אלה, ימצא **חיים** ברכה וכבוד". [ומה שיש לשאת ולתת בדבריו הקדושים נתבאר אצלנו בס"ד בארוכה בחיבורי ברית יעקב (קונטרס אונאת דברים סימן י"ט אות א') עש"ב].

ומבואר שהזהירות מאונאת דברים, מביאה לאדם שנות חיים, ולהפך להפך, ועיין ירושלמי ברכות (פ"ו ה"ב דמ"ו ע"ב) במעשה של אותם שני תלמידים עם בר קפרא, ואמר להם בר קפרא: "לא לזה גורגון, אלא לך לוגלן, זה עשה בגרונותו, אתה למה לגלגתה. ולזה אמר חכם אין כאן זקן אין כאן - אמרו לא יצאה שנתן עד שמתו", ועיין בבבלי ברכות (ט"ל א') ע"ש.

עולמו, דהיינו שאין לו חלק לעולם הבא, והרי לא אמר על חבירו אלא דיבור אחד בלבד וכבר איבד עולמו, ושמע מינה דאין צריך להיות רגיל בכך ודוק.

והמתבונן יראה שמכל ריהוט דברי רבינו החפץ חיים ז"ל מתבאר דבענין זה אין צריך שיהיה בעל אונאת דברים דהיינו שרגיל להלבין פני חבירו ברבים, שהרי בא להראות כמה חמור ומסוכן עון זה שבקל יכול לאבד העולם הבא שלו, ואם מדובר במי שרגיל בזה ושונה באיולתו פעם אחר פעם, בזה אין כל כך רבותא שהפסיד לעצמו עולם הבא שלו, וכמו הציור שכתב שנמצא בחבורת אנשים והוא אמר דיבור דרך שחוק ונתלבנו פני חבירו ובדיבור קל מאבד עולמו, וכלל אינו מבואר דמדובר באחד שרגיל לאנות את חבירו ולהלבין פניו, אלא בפעם אחת בדיבור קל מאבד עולמו, והיינו נמי דסיים דכשיעלה על לבבו להוציא איזה דבר שחוק שאפשר וחבירו יתבייש, ישים רסן על שפתיו, וישים סכין בלועו וכו', הרי שעל דיבור אחד מדבר שיכול לאבד לו עולם הבא שלו, ולא הזכיר כלל שמדבר במי שרגיל בזה ודוק.

ומה שכתב החפץ חיים אפשר שמאבד עולמו, לא בלשון ספק הוציאה וכמסתפק אמר לדבריו ואין ולא ורפיא בידיה, וכדכתב הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו שו"ת נשמת כל חי (סימן א' ד"א ע"ג) שהסכמת רוב הפוסקים שלשון "אפשר" שכותבים הפוסקים, לשון ספק הוא ולא מתורת ענוה כתב כן, ועיין בזה בחיבורי עדות ביעקב ח"ב (ר"ס כ"ח) וש"נ, אלא כאן לשון "אפשר" שנקט החפץ חיים ז"ל הוא במשמעות שאפשרי הדבר שכך יהיה, ושאכן כן ונכון הוא שבדיבור אחד קל, אדם מאבד עולמו ודוק.

לעצרת ושאלתי אחרי יהודה בן נחמיה היכן הוא, ואמרו לי נפטר והלך לו, וגם שם הטעם משום אונאת דברים, וכזה בירושלמי נזיר (פ"ז ה"ב) בעובדא דאבא בר נתן עם רבי יוסי, דאמר ליה אבא בר נתן הגע עצמך וכו', והוה עיינין ואיתחמי גחיק, ואקפד עלי, ומית, והיינו טעמא מפני שגרם אונאה לרבי יוסי בגיחוכו, וכמו שאמרו בירושלמי כאן לעיל גחיק ליה חבריה וכו', וביחוד כשהיא אונאה ברבים" עכ"ל. ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך הנהנה מדברי תורה, וערך החלשת דעת ת"ח, וסוף ערך שלום) וצורף לכאן.

ומכל הדוגמאות דלעיל מתבאר שאפילו בפעם אחת שעשו כן, וחסאו באונאת דברים והלבנת פנים, כבר נענשו ומתו ולא עלתה להם שנתם, ולכאורה מצינו עוד חומר גדול באונאת דברים הגורמת להלבנת פנים יותר מאשר מלשון הרע, והוא דכתב רבינו הגדול בעל חפץ חיים ז"ל בספרו חובת השמירה (פרק י"ד ד"ה ומכל): "ואמרו המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא וכו', ומכל זה יתבונן האיש הנלבב עד כמה צריך להיזהר בדיבורו שמדבר אל חבירו, שבל יבוא להלבנת פנים שהוא לא תעשה מן התורה, אף בינו לבין עצמו, ובפרט אם מדבר עמו בפני אחרים, ומצוי מאוד בחבורת אנשים שעוסקים בדברי שיחה, שאחד אומר על חבירו דבר דרך שחוק - ופניו מתלבנים, ובדיבור קל אפשר שמאבד עולמו, והחכם עיניו בראשו לשמור אז מוצא שפתיו, וכשיעלה על לבבו להוציא איזה דבר שחוק שאפשר וחבירו יתבייש, ישים רסן על שפתיו, ובכגון זה נאמר ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה" עכ"ל.

הרי שרבינו החפץ חיים ז"ל גבי הלבנת פנים כותב שבדיבור קל אפשר להיות מאבד

שרגיל לדבר תמיד לשון הרע והופקר אצלו עון זה ונעשה אצלו כהיתר, אבל אם דיבר פעם אחת באקראי לא נקרא בעל לשון הרע ויש לו חלק לעולם הבא, וכמפורש בדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות דעות (פ"ז ה"א) וכדכתב מרן ז"ל בכסף משנה שם, ועיין בספר חפץ חיים (כלל א' ס"ג וס"ד) ובאר מים חיים שם (אות ו'), ולתלמידו הגאון רבי אלחנן וסרמן ז"ל הי"ד בספרו קובץ מאמרים (דף ל"ד), ובחיבורי עדות ביעקב ח"א (סימן ל'), ובחיבורי אוצר ישעך (סימן ה' אות ג'), ועיין בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ב (סימן ד' אות ז') ע"ש.

ועזרני השי"ת ומצאתי ראייה נפלאה לדברי רבינו החפץ חיים ז"ל שאין צריך שיהיה רגיל להלבין פנים שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, אלא גם בפעם אחת כבר נחשב למלבין פנים שאין לו חלק לעולם הבא, והוא ממדרש פרקי רבי אליעזר הובא בילקוט שמעוני דברים (פרק כ"ה רמז תתקל"ח): "רבי פינחס אומר אחר ארבעים שנה, רצה משה לומר להן לישראל זכורים אתם מה שאמרתם היש ה' בקרבנו אם אין, אלא אמר משה אם אני אומר להם כך, הרי אני מלבין פניהם, והמלבין פנים אין לו חלק לעולם הבא" עכ"ל.

ומבואר שגם באמירה פעם אחת נקרא מלבין פני חבריו שאין לו חלק לעולם הבא, ולא רק ברגיל בכך, וכי משה רבינו ע"ה רגיל היה להלבין פני ישראל ח"ו, וכי כך מצינו לו למשה רבינו, ואדרבה הרי משה רבינו ע"ה נתן עיניו ולבו להיות מיצר בצערן של ישראל (רש"י שמות ב' י"א), ומשה רבינו אוהבן של ישראל היה (מנחות ס"ה א'), והיה משה אומר יאבדו אלף כמשה ואל יאבד אחד מישראל (תנחומא ואתחנן ס"ו), ודוק היטב. [ודוחק לומר דשאני הלבנת פנים ברבים].

ולבאורה כך מוכח גם מדברי רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו כבוד שמים (פרק ב' אות ח') שכתב: "כל המספר לשון הרע מגדיל עונו כנגד שלש עונות, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, דהיינו ממי שהוא עבר על אלו הענינים במקרה, מה שאין כן בזה שהוא עובר על זה כל ימיו ואינו מתנחם לומר מה עשיתי, כן פירשו הראשונים דמיירי בעובר בתמידות", ולעומת זה שם (אות ה') כתב: "על ידי פתיחת פיו, יזדמן לפעמים שמאבד עולמו לגמרי, כמו שאמרו המלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא", ומלבד שפשט לשונו מורה שאינו מדבר ברגיל בכך, עוד בה אם כוונתו ברגיל בכך, מדוע לא הזכיר גם כאן דמיירי בעובר בתמידות כדכתב גבי לשון הרע כנ"ל ודוק.

ועכשיו ראיתי שכן יש ללמוד גם ממה שכתב בספר חפץ חיים (כלל ד' ס"ד): "אדם בינוני בשאר דברים שדרכו להשתמר על פי הרוב מהחטא, ובזה לא ראוהו שנכשל רק פעם אחת בסתר, אסור לגלות את חטאו לאחרים, אפילו שלא בפניו, והמגלה אותו, אשום אשם על זה", ובבאר מים חיים (אות ט"ו) כתב: "אפילו שלא בפניו. וכל שכן אם ביישו בזה בפניו בפני רבים, עלול הוא מאוד להיות עובר זה בכלל המלבין פני חבריו ברבים, שאין לו חלק לעולם הבא אם באמת שב החוטא על זה במרירות לכו לפני ה'".

והרי כאן מדובר שעשה כן פעם אחת, ולא מדובר במי שרגיל לעשות כן, ואף על פי כן כתב רבינו החפץ חיים ז"ל שעבור זה הוא עלול להיות בכלל המלבין פני חבריו ברבים שאין לו חלק לעולם הבא ודוק.

כל זה גבי אונאת דברים, אבל גבי עון לשון הרע שאין לו חלק לעולם הבא, היינו דווקא במי שהוא בעל לשון הרע, כלומר מי

שרק **ברגיל** להלביץ פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, ולכאורה זה שלא כדברי עצמו בכל המקומות לעיל וצ"ב. [ועוד יש להתיישב בדבריו שבספר חפץ חיים בפתיחה חלק הלאוין בסוף דבריו ממש ע"ש וצע"ע].

ועיין לרבינו בחיי ז"ל בספר כד הקמח (ערך הלבנת פנים, וערך שבועות, השני), ושו"ת אגרות משה או"ח ח"ה (סימן כ' אות ט"ו דנ"ז ע"ב) מה שכתב בפתגמא דנא, ובענייתי יש לי לעמוד בדברי קדשו, ובס"ד נתבאר הענין היטב בקונטרס מיוחד, השי"ת יזכני להדפיס בקרוב כל חידו"ת אמן.

ב. אונאת גר יתום ואלמנה

שמות (כ"ב כ'): "וגר לא תונה ולא תלחצנו, כי גרים הייתם בארץ מצרים, כל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו, וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב, והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים".

ורבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם כתב: "וחרה אפי, מדת הדין שהיתה מכה במצרים, כדי להוציא אתכם שהייתם גרים, ואמר זה כנגד הגר שהזכיר. ואמר והיו נשיכם, כנגד כל אלמנה, ובניכם יתומים, כנגד היתום, הכל מידה כנגד מידה, וכל זמן שאתם נזהרים בהם, ומרחמים עליהם - מידת הדין תתהפך לרחמים, שהרי מידה טובה מרובה ממדת הפורענות, ו**בזה תאריכו ימים אתם ובניכם**, ולכם תהיה צדקה לפני ה' יתברך, שהרי פרי הצדקה אריכות ימים שנאמר (משלי י"ב) וצדקה תציל ממות, וכתוב (שם י"ב כ"ח) באורח צדקה חיים, ודרך נתיבה אל מות, וגדולה צדקה יותר מן הקרבנות שנאמר (שם כ"א ג') עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח" עכ"ל. [ותן דעתך

איברא שקשה לי שהרי בחיבורי דרופתקי דאורייתא הנ"ל, רמזתי לדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (ספ"ג ה"ד): "כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים שמנינו אף על פי שהן מישראל אין להם חלק לעולם הבא, ויש עבירות קלות מאלו ואף על פי כן אמרו חכמים **שהרגיל** בהן אין להם חלק לעולם הבא, וכדאי הן להתרחק מהן ולהזהר בהן, ואלו הן המכנה שם לחבירו, והקורא לחבירו בכינויו, והמלביץ פני חבירו ברבים, והמתכבד בקלון חבירו, והמבזה תלמידי חכמים, והמבזה רבותיו, והמבזה את המועדות והמחלל את הקדשים", ועיין בספר עבודת המלך שם.

ומפורש בדברי הרמב"ם ז"ל שהמלביץ פני חבירו שאין לו חלק לעולם הבא, הוא רק במי ש"רגיל" בכך, אבל לא בפעם אחת ובדיבור אחד, ותקשי לך על מה שכתב רבינו החפץ חיים ז"ל במקומות הנ"ל.

ותנו תמוה אצלי שמצאתי לרבינו החפץ חיים ז"ל עצמו בספרו שמירת הלשון ח"ב (פרק י"ז) שכתב: "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, דהיינו שלא להלביץ פניו ברבים, אף שהוא דרך תוכחה, וכל שכן שלא בדרך תוכחה. והמלביץ פני חבירו, גדול עונו מנשוא, כדאיתא בבבא מציעא (נ"ח ב') כל המלביץ פני חבירו ברבים, כאילו שופך דמים. ואיתא שם (נ"ט א') נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילביץ פני חבירו ברבים. מנא לן, מתמר, דכתיב היא מוצאת, והיא שלחה אל חמיה לאמר וגו'. ומזה מוכח דאפילו אם אותו האיש גם כן חייב בדבר, אפילו הכי צריך לזהר מאד שלא לביישו, ועוד מוכח שם [בבבא מציעא הנ"ל] דמי **שרגיל** להלביץ פני חבירו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא" עכ"ל.

הרי שרבינו החפץ חיים ז"ל עצמו כותב כן

חבירו, אבל עונש כרת הנפש, שהוא עונש חמור מאוד שנכרתת נפשו ממקור החיים, אינם באים אלא על דברים שבין אדם למקום, [חוץ מרציחת נפש שחייב עליה מיתה], כמו אכילת חמץ בפסח, ואכילת חלב ודם, וביאת נדה ושאר עריות, ושבת ויום הכיפורים, ועבודה זרה וכיוצא בזה, הדברים המבוארים בתורה, ונשנו כולם במסכת כריתות (פרק א'), והוא מפני שגלוי לפני השי"ת שאילו כולם שייכים לעצם קדושת נפש ישראל וחיותה וכו' וכו'.

ומצוי בזמנינו כמה אנשים שבנסיעתם לארצות רחוקות, סרים מדרך ה', ויפקירו נשותיהם ובניהם שהניחו בביתם, ויענו אותם, וישארו אלמנות חיות, עם עוללים העטופים ברעב, אשר אכזריות כזה לא נשמע מעולם אצל בני ישראל, בני אברהם המצוינים במידת החסד והרחמים, ואנשים אלו אין מתבוננים כי ה' רחום וחנון ישמע לזעקתם, וינקום ממנו את דמי אשתו ובניו, כמו שנאמר בתורה בענין המענה אלמנה ויתום כי יצעק אלי ושמעתי, כי חנון אני, וחרה אפי בו והרגתי וגו', וכל שכן בזה שעושה אותה אלמנות חיות.

על כן איש הישר ירחיק עצמו מדברים כאלה, ויחזק עצמו לקיים כל המצוות התורה, בין שבין אדם לחבירו, ובין הצדקה והחסד, ויהיה נוח לבריות, וימצא שכרו אתו ופעולתו לפניו" עכ"ל"ק. [ויתכן דגם דאזיל ז"ל לטעמיה שדיבר הכתוב בהווה דהיינו כל מי שמצער נפש אומללה כנ"ל, ואין לך יותר מאלמנות חיו ודוק].

וכתב רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תר"ס): "מעשה באחד שמתו בניו הזכרים, ובשעת מיתתו אמר לתלמידיו, יודע אני שאין בי עון, אלא אחות קטנה היתה לי, והיתה **אלמנה**, והיתה ברצון לוקחת בעל,

כי תיבות "כל אלמנה ויתום לא תענון", עולים בגימטריא "והנהזה באונאתך יזכה ויארץ ימים וחיים", כדכתב רבינו בחיי ז"ל ודוק].

והנה רש"י ז"ל פירש: "כל אלמנה ויתום לא תענון, הוא הדין לכל אדם, אלא שדיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם".

ובמכילתא שם (פרשה י"ח): "כל אלמנה ויתום לא תענון. אין לי אלא אלמנה ויתום, שאר כל אדם מנין, תלמוד לומר לא תענון, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר אלמנה ויתום שדרכן לענות, בהן דיבר הכתוב".

ולפי זה רש"י ז"ל שכתב "הוא הדין לכל אדם אלא שדיבר בכתוב בהווה", נקט כרבי ישמעאל, והגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו למכילתא שם (אות קע"ט) כתב שרש"י העתיק כרבי ישמעאל, אבל הרמב"ם ז"ל בלכות דעות (פ"ו ה"י) פסק כרבי עקיבא שרק ביתום ואלמנה ממש נאמר הדבר, ע"ש.

ורבותינו המפרשים ז"ל נחלקו בדעת רש"י ז"ל שכתב כרבי ישמעאל שהוא הדין לכל אדם אלא שדיבר בכתוב בהווה, אם הוא כפשוטו, שהוא הדין לכל אדם מישראל יהיה מי שיהיה, ועיין בספר אור החיים הקדוש שם, ורבינו הגדול ז"ל בספרו חפץ חיים (בפתיחה לאוין ט"ו) הסביר דברי רש"י שהכוונה לכל אדם **אומלל** דייקא, דומיא דגר יתום ואלמנה, וכן נקט הגאון מלבי"ם ז"ל שם, ובס"ד הארכתי בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ה (סימן י"ח) עיין שם וצרף לכאן.

וכתב רבינו הגדול חפץ חיים זצ"ל, בהקדמת ספרו גדחי ישראל (בהערה ד"ד ע"א): "ראה בעיניך שאף ענין שבין אדם לחבירו, כמו גזל ואונאה, הם עבירות חמורות שאין נמחלים לו לאדם עד ששייב הגזילה וירצה את

בספרי חיים ושלום ח"א (סימן י"ג) עכ"ל.

ובס"ד בחיבורי הדר יעקב ח"ה נתבאר היטב ובפרוטרוט ענין "כל אלמנה ויתום לא תענון", עיין שם מסימן י"ח עד סימן כ"ד עש"ב, ובמהדורה תנינא הוספנו בה דברים בס"ד.

ואין לשאול אחר שעון אונאת דברים חמור מאוד וגורם קיצור ימי האדם כמבואר בחיבורי הנכחי לעיל (בערך אונאת דברים), אם כן מהו זה שהזירה התורה על אונאת הגר והיתום והאלמנה, ותפוק ליה האיסור והעונש אונאת דברים הכללי - הא לא קשיא, דבאונאת הגר והיתום והאלמנה יש קפידא גדולה וחמורה, שאף אם בשאר אונאה יש זכות תולה וכיוצא בזה, כאן באונאת היתום והאלמנה אין נוגת מידה זו רח"ל, ועיין היטב בדברי ההגה שבתוספות ראש השנה (י"ז ב) ואכמ"ל.

ובושת היה לה לומר קח לי בעל, ואני הייתי יכול לזווגה, ולא רציתי, כדי שישאר לי ממונה ונכסיה, ובשביל זה מתו בני בלא בנים, והיו גדולים", רח"ל ורח"ל, והמעייין יראה שהרבה יש ללמוד ולשמוע ממעשה נורא זה, וקצרת.

ועיין מה שכתב בענין הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תוכחת חיים (פרשת

משפטים דף קנ"ב), ובספרו צדקה לחיים (סימן רנ"ז), ושם בצדקה לחיים (סימן רנ"ט) כתב: "איוב (כ"ט י"ג) ברכת אובד עלי תבוא, ופירש רש"י ז"ל, ברכת אובד אדם שמת ונטרד בעונו, עלי תבא שהייתי זן את בניו ואת אשתו עכ"ל, הרי בזכות הצדקה וחסד שעושה האדם עם יתומים ואלמנות - זוכה דהמת עצמו מברכו, וזו סגולה נפלאה למי שנושא אלמנה ויש עימה יתום מבעלה הראשון, דאם זן ומפרנסו ומשגיח עליו בעין חמלתו, כאילו הוא בנו שלא תאונה אליו רעה, וכמו שכתבתי

חידושי סוגיות

(עירובין צ"ו א')

בענין אם הנביאים שהיו למלכי ישראל עלו לרגל

[כנסת חיים אות רט עמוד קיב]

בספר דרך ה' (ח"ג פ"ג אות א' וד') ובספרו ספר המאמרים (מאמר העיקרים בענין הנבואה ונבואת משה) וערבי נחל (פרשת שמות) מה שהביא מדברי מוהר"ח ז"ל, ועיין לו גם בספרו שערי קדושה ח"ג שער ה' וו' וז' ע"ש, ובספר הברית ח"א (מאמר א' פ"א) עש"ב, והרבה הארכתי בזה במקומו מההיא דסוטה (מ"ח) ומגילה י"ד א'), וסדר עולם רבה בסופו, ומדרש תנחומא (פרשת פינחס סימן ו') על אלעזר ע"ש, ועיין טורי אבן מגילה (י"ד א'), ועיין בספר הזהר הקדוש ח"ב (ד"ו ע"א) ושם ח"ג (דל"ה ע"א), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו חיים טובים למדרש משלי (פי"ד דפ"ב ע"א) ע"ש, ואכמ"ל]. [בענין נבואה רוח הקודש - עיין עוד זהר חדש (דצ"ג ע"א), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי ובספרו זכירה לחיים ח"ב (דע"ג ע"ג), שו"ת רב"ז ח"א (סימן נ"ז דס"ה ע"א)].

ואם כן מהו שאמרו שיונה בא ושרתה עליו רוח הקודש, ואי נביא היה אז, אם כן כבר גדלה מעלתו ובכלל מאתיים מנה, (ועיין היטב רש"י יומא כ"א ב' ד"ה ארון, וצע"ע). שו"ר בקרבן העדה שם (ד"ה ושרתה) שכתב: "ושרתה עליו רוח הקודש שילך לנינוה ומשם ברח לכך הלך ליפ"ו וכו', ולדבריו ז"ל נמי יש לומר שמירי הכא קודם שנהיה נביא, וכאן נתחנך לנבואה ודוק. ולפיכך שפיר לא הביא מן החתם סופר זיע"א הראיה מירושלמי זה ודוק כנ"ל בס"ד ליישב דברי קדשו זיע"א.

בשו"ת רבינו החתם סופר ז"ל או"ח (סימן ר"ח ד"ה עוד כתב דע"ז ע"ג) דן בענין הנביאים שהיו למלכי ישראל אם היו עולים לרגל, דאפשר דמחמת אימת מלכי ישראל שהייתה מלחמה ביניהם לבין מלכי יהודה לא היו עולים, ע"ש שהאריך וכתב להוכיח שאכן נהגו לעלות ולא חששו לסכנה, והוכיח גם מיונה הנביא שהיה אצל מלכי ישראל, ואמרו בעירובין (צ"ו א') שאשתו של יונה עלתה לרגל וכו' עש"ב.

ולענ"ד יש להעיר דלא הבנתי היטב הראיה מאשתו של יונה, דמנ"ל דאם הא עלתה מוכח שגם בעלה יונה עלה, ודילמא איהו לא עלה מחמת הסכנה, שהוא היה נביא למלכי ישראל, אבל באשתו לא היה חשש סכנה ולפיכך עלתה. ויש לעיין עוד בזה, אך יש לדעת מ"ט מרן החתם סופר ז"ל לא הביא ראיה מירושלמי סוכה פ"ה ה"א דאיתא התם "אמר רבי יונה בן אמיתי בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמוח לשמחת בית השואבה ושרת עליו רוח הקודש" וכו', הרי מבואר שיונה עלה לרגל וצ"ע לכאורה.

אך ראיתי שאין מכאן הוכחה, דיש לומר דהחתם סופר ז"ל יפרש דהכא מיירי שעלה לרגל קודם שהיה יונה נביא, ויש למצוא סמוכין לזה, דכבר נודע מחכמי לבב דמדרגת רוח הקודש נמוכה ממדרגת הנבואה [עיין בספר מורה נבוכים פמ"ד לשני, ולרמח"ל ז"ל

לסנהדרין (י"א א') שידע מחילוק זה ע"ש, וכן הוא עוד כמה פעמים בחיבוריו. ואף אם לא נימא כמו שכתבנו בס"ד, נ"ל ליישב דברי החתם סופר ז"ל באופן אחר בס"ד, והוא דבאמת יש לומר דהנביאים אכן היו עולים לרגל, והא דהדגישו חז"ל שיונה עלה לרגל לאו למשמע לן דשאר הנביאים לא עלו, אלא לאשמועין מילתא חדתא, והוא דנבואת יונה היתה מיוחדת שנעשה נביא על ידי שמחת בית השואבה, ששם שרתה רוח הקודש, וללמדנו שבשמחת בית השואבה היו שואבים משם רוח הקודש, ועיין היטב בקרבן העדה שם (ד"ה שמש) ובמראה פנים שם (ד"ה למה) במה שכתבו שהמקום גורם וכו' ע"ש ודוק היטב. כנ"ל כעת בס"ד ויש עוד להתיישב בדברים, ולא באתי אלא להעיר.

עתה ראיתי בס"ד בספר תורת הנביאים למהר"צ חיות ז"ל (בהוספות אות ה' דף קפ"ב) ששם נדפסה תשובתו על דברי רבינו החתם סופר ז"ל הנ"ל, וגם כן העיר מהירושלמי סוכה, וכתב: "וראינו שהוא בעצמו על הרגל אף על גב שהיה משאר שבטי ישראל ולא גר ביהודה, אכן לדעתי מכאן ראייה דשאר נביאי ישראל לא עלו לרגל, מדספרו חז"ל מה שהיה אצלם קבלה נאמנת מאבותם דיונה בן אמיתי ואשתו עלו לרגל מכלל שאר הנביאים לא עלו רק הם החמירו על עצמם במקום סכנה". וכו' וע"ש. והנה לפי מה שכתבנו דיש לומר דהתם עדיין לא היה יונה נביא, וכמו שכתב לדקדק כן מלשון חז"ל שנקטו דשרתה עליו רוח הקודש אין ראייה לסתור דברי החתם סופר ז"ל וכנ"ל. ועיין למהר"צ חיות ז"ל עצמו בהגהותיו